

กับการกระทำของโจร โดยผ่านคำพูดของฟาตีเมาะที่พูดกับแวมาอีขณะที่นำเอาเงินของสะบีอี มาให้เธอ

"เอากลับไปคืนสะบีอี บอกว่าฉันไม่ต้องการเงินสกปรก เงินที่นำ
มาล้วนขูดรีดจากชาวบ้าน"

(ฟาตีเมาะ, หน้า 9)

ฟาตีเมาะไม่เห็นด้วยกับการเผาโรงเรียน เพราะว่าโรงเรียนเป็น
สถาบันทางการศึกษา มีไว้สำหรับบุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน ครูเป็นผู้มีบทบาทในการ
สั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ฟาตีเมาะเห็นว่า แม้แต่สะบีอีมีความเป็นคนอยู่ทุกวันนี้ โรงเรียนและ
ครูมีส่วนเป็นอย่างมาก เธอเห็นว่าการเผาโรงเรียนเป็นทางออกที่ชั่วร้ายที่สุด มีชาวบ้านเป็น
จำนวนมากและเป็นส่วนใหญ่อีกด้วยที่มีความเห็นไม่แตกต่างไปจากฟาตีเมาะ

ทำไมหนอสะบีอี และคนบนภูเขาจึงมีความจงเกลียดจงชังพวกครูอย่าง
เข้ากระดูกดำ ทั้ง ๆ ที่ครูมีซอส์คเขียนกระดานคำเท่านั้นเป็นอาวุธ
ปราบอวิชา ถ้าคิดกันให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่ากรณีที่เจ้าหน้าที่ปราบปรามเข้า
มาสู่สามจังหวัดภาคใต้เพิ่มขึ้น ใช่ว่าครูจะมีอำนาจบัญชาการ ฟาตีเมาะ
คิดว่าเกิดจากทางการบ้านเมืองเล็งเห็นความทุกข์ของครูและชาวบ้าน
แล้วใครเล่าเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์ดังกล่าว เธอคิดว่าส่วนหนึ่งมาจาก
โจรเป็นคนกลุ่มน้อยเท่านั้น

(ฟาตีเมาะ, หน้า 11)

สะบีอีเป็นโจรด้วยความจำใจ เขาไม่เห็นด้วยกับการเผาโรงเรียน
แม้จะถูกหัวหน้าโจรสั่งให้เขาทำ เขาก็ไม่ทำ ตอนสุดท้ายเขาคัดสินใจมอบตัวต่อทางราชการ
เพื่อรับใช้โทษ

2. เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาทางด้านภาษา

ลักษณะปัญหาทางภาษาที่ปรากฏในเรื่องสั้น ไม่ว่าจะเป็น จุดเย็นในจุดเดือด, ตะวันโชนแสง, วันลงจากเขา ผ่าคลุมทิวสีขาว ของ ณรงค์ฤทธิ์ ศักดารณรงค์ หรือ รางวัลจากวันสะมะแอ ของ สมศักดิ์ เส้นดาโอ๊ะ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะที่สั่งสมหรือเรื้อรังมานาน ทั้งที่ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร การที่ไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้พูดภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาแม่ กลายเป็นความแตกต่างด้านภาษาจากประชาชนกลุ่มอื่น

นอกจากนี้ปัญหาทางภาษาที่เกิดขึ้นยังมีมาจากสาเหตุอื่น เช่น ความไม่รู้ของประชาชนเป็นสาเหตุสำคัญ อาจจะทำให้เกิดจากระบบการศึกษาของรัฐที่ล้มเหลว การเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเป็นเหตุให้การเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนไม่ประสบผลสำเร็จ วิธีการสอนของครูที่ล้าหลังจากหลักสูตรที่ล้มเหลวกลายเป็นปัจจัยสำคัญทำให้นักเรียนไทยมุสลิมไม่มีความรู้และขาดทักษะในด้านการพูดและการเขียน สาเหตุเหล่านี้ทำให้ไทยมุสลิมพูดภาษาไทยไม่ได้ การอยู่ร่วมกันเป็นชนกลุ่มใหญ่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาแม่ อิทธิพลภาษามลายูท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้บุคคลบางคนแม้จะมีความรู้และสามารถพูดภาษาไทยได้แต่ก็ไม่นิยมพูดเพราะไม่มีความจำเป็นในการสื่อสาร

จุดเย็นในจุดเดือด เป็นเรื่องสั้นที่นักเขียนสะท้อนให้เห็นแง่มุมปัญหาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความสำคัญผิดจนกลายเป็นทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทย ปอเนาะเป็นโรงเรียนสอนศาสนาโดยตรง ความเป็นศูนย์กลางในด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ทำให้ปอเนาะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะบทบาทในการเผยแพร่ศาสนา การที่รัฐส่งข้าราชการครูเข้าไปสอนภาษาไทยในปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามโดยตรง หลายฝ่ายจึงจับตามองการเคลื่อนไหวและการกระทำของรัฐว่ามีอะไรอยู่เบื้องหลัง มีความจริงใจหรือว่ากำลังดำเนินนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ยิ่งข้าราชการครูที่ถูกส่งเข้าไปในปอเนาะเป็นไทยพุทธ ก็จะถูกจับตามองว่ามีการเคลื่อนไหวและการกระทำอะไร ในเรื่องจุดเย็นในจุดเดือดนักเขียนได้หยิบเอาประเด็นความขัดแย้งที่เกิดจากภาษาไทยมาผูกเป็นโครงเรื่อง กำหนดให้บทบาทของตัวละครแต่ละตัวแสดงออกซึ่งความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมของตัวเองอย่างตรงไปตรงมา "ผม" ซึ่งเป็นตัวละครที่เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียนขณะที่ตัวเอง

สอนภาษาไทย รอเซ และนูริยะ ซึ่งเป็นนักเรียนได้แสดงปฏิกิริยาตลอดทั้งความคิดที่เกิดจากความรู้สึกส่วนลึกในลักษณะที่คัดค้านการสอนภาษาไทยของครู แม้ว่าครูจะทำความเข้าใจกับพวกเขาอย่างไรก็ตาม รอเซและนูริยะรวมกับเพื่อนนักเรียนไม่ยอมรับไม่ยอมเข้าใจเพราะพวกเขามีความเข้าใจว่าครูกำลังมอมเมาลัทธิไทยนิยม กดขี่ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อกลืนชาติ ความสำคัญผิดที่เกิดจากความเข้าใจภาษาไทยไม่ใช่ภาษาของพวกเขาตนจึงก่อให้เกิดการคัดค้านและไม่เห็นด้วยกับการนำภาษาไทยเข้ามาในปอเนาะ ครูสอนศาสนาบางคนไม่มีความรู้ในภาษาไทย จากความไม่รู้นี่เองนำไปสู่ทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทย แม้ว่าโค๊ะครูเจ้าของปอเนาะจะตระหนักถึงความสำคัญ และเห็นคุณค่าของภาษาไทยถึงกับยอมให้มีการเรียนภาษาไทยในปอเนาะเพื่อที่จะให้เด็ก ๆ ไทยได้ บุคคลที่มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าในลักษณะเช่นนี้ยังมีจำนวนน้อย ประกอบกับบุคคลภายนอกก็มองว่าปอเนาะมีบทบาทเป็นที่น่าสงสัย เพราะเมื่อไรการแบ่งแยกดินแดนประสพผลสำเร็จ ปอเนาะก็จะกลายเป็นโรงเรียนของรัฐ ภาษามลายูจะกลายเป็นภาษาประจำชาติ

ความไม่รู้และความไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อภาษาไทยและภาษามลายูท้องถิ่นนำไปสู่ความเข้าใจผิดทำให้เกิดการต่อต้านภาษาไทยขยายเป็นวงกว้างออกไป นักเขียนแสดงแนวคิดสะท้อนปัญหาผ่านตัวละครในเรื่อง ได้แก่ "ผม" ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการบรรยายผ่านบทสนทนาของตัวละครอื่น ๆ อย่างเช่นความเข้าใจผิดของนักเรียนต่อการเรียนการสอนภาษาไทยเป็นการมอมเมาลัทธิไทยนิยม ดังคำพูดของรอเซว่า

"ครูกำลังมอมเมาลัทธิไทยนิยม" น้ำเสียงของรอเซแข็งกระด้าง
 นัยน์ตาเป็นประกายแสงถึงความรู้สึกที่กระหายอย่างเคียดแค้น เต็มไปด้วย
 การต่อต้าน

เพื่อนร่วมชั้นชายหญิงนั่งฟังเขาอย่างจตจ้อ ความรู้สึกที่ฉายแวว
 ออกมาทางสีหน้าและสายตา แสดงว่าพวกเขาเห็นด้วยกับคำพูดของ
 รอเซ

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 49)

ไม่เพียงการเรียนการสอนภาษาไทยจะถูกมองว่าเป็นการมอมเมาลัทธิไทย-นิยมเท่านั้น ยังถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการกดขี่ภาษาและวัฒนธรรม จากการเล่าเรื่องของผมว่า

ผมยืนอยู่หน้าชั้นเรียนเพราะกำลังสอนภาษาไทย รวบรวมความรู้สึกทั้งหมดทำให้เยือกเย็นที่สุด แล้วยิ้มให้กับรอเซ "ครูไม่ได้มอมเมาแต่ครูกำลัง..." "กำลังกดขี่ภาษาและวัฒนธรรมของเรา" รอเซตอบคำพูดของผมอย่างรวดเร็ว สุ่มเสียงหนักแน่น ท่าทางเต็มไปด้วยอารมณ์ อารมณ์อันเป็นความรู้สึกที่เฝ้าเคียด

(จุดเย็นในจุดเดือด, หน้า 49)

ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ถูกมองว่าเป็นการมอมเมาลัทธิไทยนิยม กดขี่ภาษาและวัฒนธรรมเท่านั้น นักเขียนได้ตอกย้ำแนวคิดชี้ให้เห็นแง่มุมอีกแง่มุมหนึ่งของปัญหา นั่นก็คือการสอนภาษาไทยถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการกลืนชาติ เห็นได้จากคำพูดของนุริยะว่า

"รัฐบาลกดขี่ हमงเรา ชาวบ้านต้องกลายเป็นโจร บางคนจำใจขึ้นเขา ทั้งที่ไม่มีควมผิด ครูเองก็เดอะ..." เธอหยุดช่วงเอาไว้แล้วพูดด้วยน้ำเสียงห้วนดุ "สอนภาษาไทยเพื่อกลืนชาติของเราใช้ไหม"

(จุดเย็นในจุดเดือด, หน้า 49)

ปัจจุบันนี้รัฐมีนโยบายในการปรับปรุงและสนับสนุนส่งเสริมโรงเรียนปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้นว่าให้เงินอุดหนุน ให้อุปกรณ์การศึกษาและให้การช่วยเหลือด้วยการส่งข้าราชการครูเข้าไปสอนภาษาไทยในปอเนาะโดยตรงนั้น การสอนภาษาไทยจึงถูกมองว่าเป็นการกลืนชาติ เนื่องจากคำว่า "บาซอซีแย" หมายถึง ทั้งภาษาไทยและสัญชาติไทย การสอนบาซอซีแยในปอเนาะจึงถูกมองว่าเป็นการสอนภาษาไทยหรือสัญชาติไทยซึ่งเป็นการทำลาย ภาษามลายูให้หมดสิ้นไป ภาพของการกดขี่ภาษาจึงเกิดขึ้นในลักษณะนี้นักเขียนแสดงแนวคิดผ่านการบรรยายเรื่องตอนหนึ่งว่า

ครูสอนศาสนา โดยมากมีความรู้ทางวิชาสามัญ ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ แต่วุฒิทางศาสนาบางคนจบสูงระดับปริญญาตรีจากต่างประเทศแถบตะวันออกเฉียงกลาง เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น ความสามารถในการใช้ภาษาไทยจึงต่ำ กลายเป็นปัญหาทำให้เกิดความเข้าใจผิดและทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทยสำหรับครูสอนศาสนาบางคน

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 49)

การที่ไทยมุสลิมไม่พูดภาษาไทย จะเป็นเพราะพูดได้แต่ไม่ยอมพูด หรือพูดไม่ได้เลยก็ตาม ลักษณะดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อบุคคลภายนอก ภาษาจึงกลายเป็นตัวกำหนดให้เกิดการแบ่งแยกระหว่าง "พวกเขา" และ "พวกเรา" อย่างเห็นได้ชัด นั่นก็คือบุคคลภายนอกเข้าใจว่า ไทยมุสลิมไม่พูดภาษาไทยเพราะมีภาษาของพวกเขาอยู่แล้ว แบ่งแยกรัฐให้สำเร็จเมื่อไรปอเนาะจะกลายเป็นโรงเรียนประจำรัฐในทันที ดังจะเห็นได้จาก "ผม" ได้รับคำเตือนว่า

"คุณไปสอนในปอเนาะ ระวังนะ เคี้ยวเป็นการเอาชีวิตไปทิ้งเปล่า ๆ เขาไม่เรียนภาษาไทย เขามีภาษาของเขาอยู่แล้ว เมื่อไรเขาแยกรัฐให้สำเร็จ โรงเรียนปอเนาะจะเป็นโรงเรียนของรัฐ เขาไม่ยอมพูดไทย พวกเราที่เข้าไปอยู่ในปอเนาะเหมือนชุดหลุมฝังศพตัวเอง เชื่อผมซิ...คุณอย่าไปดีกว่า"

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 49)

แม้จะมีนักเรียนและครูสอนศาสนาบางคนมีความเข้าใจผิด และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทย ยังมีบุคคลบางคนเห็นความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของภาษาไทย อย่างเช่น โต๊ะครูเจ้าของปอเนาะต้องการให้ครูสอนภาษาไทยเพื่อที่เด็ก ๆ ในปอเนาะจะได้พูดภาษาไทย โต๊ะครูเห็นว่าผู้ไม่ยอมเรียนภาษาไทยเป็นโทษแก่ตัวเขาเอง โต๊ะครูจึงเป็นตัวแทนบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นว่าภาษาไทยมีความสำคัญ และมีความจำเป็นในการติดต่อสื่อสาร การเรียนภาษาไทยจึงไม่ใช่สิ่งต้องห้าม นักเขียนแสดงแนวคิดผ่านคำพูดของโต๊ะครูว่า

"ดีใจมากที่ครูมาสอนที่นี่ เด็ก ๆ จะได้รู้ภาษาไทย ความเข้าใจผิดทำให้เราผิดหวัง ผู้ไม่ยอมเรียนภาษาไทยเป็นโทษแก่ตัวเขาเอง ผมอยากเห็นเด็กเหล่านั้นพูดไทยได้ อย่าทิ้งเราไปนะ ถ้าไม่เห็นเด็กเหล่านั้นพูดไทยได้ อย่าทิ้งเราไปนะ ถ้าไม่เห็นแก่ผมก็ขอให้เห็นแก่เด็ก คำคำ ๆ เหล่านี้ ผมขอร้อง อย่าทิ้งเราไป..."

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 49)

สาเหตุที่ไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย เป็นเพราะว่าพูดภาษาไทยไม่ได้เป็นประการสำคัญ สำหรับผู้ที่พูดภาษาไทยได้แต่ไม่ยอมพูด สาเหตุนี้อาจจะเกิดจากความเข้าใจว่าภาษาไทยไม่ใช่สมบัติทางสังคมของพวกเขา บรรพบุรุษไม่เคยใช้มาก่อนแม้แต่ในปัจจุบันมุสลิมชาวใต้ก็ใช้ภาษาไทยกว้างขวางเฉพาะในบางกลุ่มเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ไม่ได้ใช้กันทุกโอกาสแต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความรังเกียจภาษาไทย

ถึงจะมีประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของภาษาไทยในฐานะภาษาเป็นวัฒนธรรมสากลของมนุษยชาติ ความเข้าใจผิดด้วยคิดว่าตัวเองกำลังถูกมอมเมาลัทธิไทยนิยม กดขี่ภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนทั้งเป็นการกลืนชาติ ความเข้าใจดังกล่าวนี้กลายเป็นความหวาดวิตกอยู่ในส่วนลึกของความรู้สึก แม้ว่าจะมีผู้คัดค้านไม่เห็นด้วยกับการเรียนการสอนภาษาไทยในสถานบันศึกษาโดยเฉพาะบอเนาะ แต่นักเขียนได้แสดงแนวคิดชี้ให้เห็นว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้เองภาษาไทยจึงไม่ใช่ภาษาของใครคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นภาษาของคนไทยทุกคน เห็นได้จากคำพูดโต้ตอบระหว่างผมกับรอเซะ

ผมพยายามอธิบายเหตุผลเพื่อความเข้าใจที่ดี เมื่อทุกคนนิ่งเงียบ จึงพูดต่อไปว่า "เราจะเริ่มต้นเรียนกัน"

"ไม่เรียน" รอเซะขัดขึ้นฉับพลัน "ภาษาไทยไม่ใช่ภาษาเรา"

"ถูก..." ผมพูดพร้อมกับประสานสายตากับเขา "ภาษาไทยไม่ใช่ภาษาของใครคนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นของไทยทุกคน ภาษาเป็นวัฒนธรรมสากลของมนุษยชาติ ผู้เจริญต้องมีวัฒนธรรม ผู้มีวัฒนธรรมต้องมีและรู้ภาษาของตนเอง"

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 50)

ตะวันโชนแสง เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นักเขียนชี้ให้เห็นแง่มุมของปัญหาทางภาษา ที่มีผลกระทบมาจากการก่อการร้าย โจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนอย่างเช่น อับดุลกาเดร์ อดีตโต๊ะครูเจ้าของปอเนาะ ไม่พอใจนโยบายของรัฐจึงหนีเข้าป่าไปเป็นหัวหน้าโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน เขาห้ามไม่ให้ครูสอนภาษาไทยในโรงเรียน แต่ครูขัดขืนไม่ยอมทำตาม วันหนึ่งเขาจึงเข้ามาในโรงเรียนพร้อมสมุน ตามหาครูไม่พบ ตามก็ไม่มีการบอกเขาจึงสั่งให้สมุนจับเด็กออกมาเพื่อยิงทิ้งหนึ่งคน วันนี้เป็นวันที่หมอลจากในเมืองมาทำการตรวจรักษาโรคชาวบ้านที่โรงเรียน กำนันมะยิจึงอยู่ในที่นั่นด้วย และได้พบเห็นเหตุการณ์มาตลอด เหตุการณ์คับขันวิกฤติมากขึ้น กำนันมะยิเข้าไปห้ามขณะที่สมุนของอับดุลกาเดร์กำลังจะยิงเด็ก คนนั้นเป็นลูกชายของอับดุลกาเดร์

"อย่า" กำนันมือปราบตะเบ็งเสียงห้ามจนล่าคอโค้ง "ใช้พวก
กระหายเลือด เด็กมันเกี่ยวอะไรกับอุดมการณ์โหดของพวกแก"

"ยิง" อับดุลกาเดร์ ตะโกนย่ำสั่งสุดเสียง ยูโตะกลับอีกอึกดังเล
"ลูกของหัวหน้า"

"ใช้ป่า" คนโหดจากขุนเขาควาตใส่หน้าสมุน "ลูกข้าไม่มี มัน
เรียนภาษาไทย ถูกทางการล้างสมองให้เป็นคนไทย ไม่ใช่ลูกข้า ยิง"

(จุดเขียนในจุดเดือด, หน้า 43)

นอกจากเผาโรงเรียน ส่งจดหมายข่มขู่รีดเงิน ขอค่าคุ้มครองครู จับเป็นตัวประกันและฆ่าครูแล้ว ขบวนการโจรก่อการร้ายยังห้ามไม่ให้ครูสอนภาษาไทยในโรงเรียนอีกด้วย เหตุผลที่ยกมาเป็นข้ออ้างไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมเท่าไรนัก นั่นก็คือการสอนภาษาไทย ถูกมองว่าเป็นการกดขี่ทางเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา การก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนจึงหมายถึง การใช้กำลังปฏิบัติปลดแอกประชาชนจากการกดขี่ทางเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา การห้ามสอนภาษาไทยในโรงเรียนจึงกลายเป็นความเรื่อรังสั่งสมมานาน และได้กลายเป็นเงื่อนไขที่กลุ่มขบวนการนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ทั้งในการต่อรอง เรียกร้องและการเคลื่อนไหว นักเขียนได้ชี้ให้เห็นลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้น ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ความแตกต่างทาง

ภาษาทำให้เกิดความไม่เข้าใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทย ความไม่พอใจต่อนโยบายการเมืองการปกครองของรัฐ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านจากกลุ่มชนวนการต่าง ๆ โดยเฉพาะการต่อต้านการสอนภาษาไทยในโรงเรียน รุนแรง และขยายเป็นวงกว้างออกไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นักเขียนบรรยายให้เห็นภาพว่า

เมื่อวันก่อน...

อับดุลกาเดร์นำลูกน้องลงจากเทือกเขา มาเก็บเงินค่าคุ้มครองจากครูที่โรงเรียน ก่อนจะกลับเขาได้สั่งห้ามครูไว้อย่างเด็ดขาด "ถ้าไม่ยอมตายต้องไปจากที่นี่ ครูจะสอนภาษาไทยไม่ได้" กาเดร์ครูหนุ่มแห่งโรงเรียนหมู่บ้านเชิงเขา พูดด้วยสีหน้าละห้อย "หน้าที่ของครูคือการสอน ผมจำเป็นต้องทำหน้าที่ครู"

"หน้าที่ของครูคือการสอน!" น้ำเสียงของอับดุลกาเดร์ดกดวงเสียดสี "ถ้าจำเป็นต้องทำหน้าที่ครู ครูจะต้องไม่สอนภาษาไทยในโรงเรียนที่นี่"

(จุดเขียนในจุดเคียด, หน้า 44)

ลักษณะของปัญหาทางภาษาที่เกิดขึ้นนั้น โดยสภาพแล้วเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากความคิดและความเข้าใจผิดที่มีต่อภาษาไทย วันลงจากเขา จึงเป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ณรงค์ฤทธิ์ ศักดาณรงค์ ย้ำให้เห็นแง่มุมของปัญหาที่เกิดขึ้น ในกรณีที่ไทยมุสลิมเป็นครูสอนภาษาไทย แต่ถูกมองว่าเป็นการกระทำเพื่อกลืนชาติของตัวเอง การเผาโรงเรียนยังเป็นผลสืบเนื่องมาจากความไม่พอใจในนโยบายของรัฐทั้งการเมือง การปกครอง และการศึกษา ยูโซะหัวหน้าโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน ซึ่งในอดีตเป็นกำนันนักพัฒนา มีบทบาทในการหาเงินมาสร้างโรงเรียน เมื่อหนีเข้าป่าจับปืนขึ้นภูเขาไปเป็นหัวหน้าโจรก่อการร้าย เขาได้ยื่นคำขาดห้ามไม่ให้ครูสอนภาษาไทยในโรงเรียน เมื่อครูไม่ยอมปฏิบัติตาม โดยยังสอนภาษาไทยอยู่อย่างเดิม ยูโซะจึงนำลูกสมุนลงมาจากภูเขาและเข้ามาทวงสัญญาจากครู พร้อมกับเผาโรงเรียนในที่สุด แม้ว่าครูอาลีซึ่งเป็นไทยมุสลิมและเป็นครูใหญ่ในโรงเรียน รวมทั้งชาวบ้าน

และเด็กนักเรียนไม่เห็นด้วยกับการกระทำของยูโซะ แต่ก็ไม่สามารถห้ามปรามได้ เหตุการณ์ในทำนองนี้เกิดขึ้นและกลายเป็นปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถึงแม้จะสงบลงในบางช่วงเวลา แต่ก็จะมีรุนแรงและเรื้อรังสืบเนื่องกันมาไม่ขาดระยะตราบเท่าที่ยังมีการสอนภาษาไทยในโรงเรียน การเผาโรงเรียน และการคุกคามสวัสดิภาพครู จากขบวนการโจรก่อการร้าย แย่งแยกดินแดนก็ยังไม่ยุติ นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาผ่านคำพูดของโจรว่า

"ฟังทางนี้" คนซุกเขี้ยวเสียงห้วน ร่างกายกำยำสูงใหญ่พูดตั้งขึ้น
เขายืนอยู่ที่ฐานเสาธง สวมหมวกกำมะหยี่สีดำ สายคล้อง กระสุนปืนห้อย
เจ็ดยิงบ่ามองดูน่ากลัว "บอกหลายท่อนแล้วให้หยุดสอนภาษาไทย ครูที่นี่
ยังขัดขืนคำสั่งซ้ำ การขัดคำสั่ง อะไรจะเกิดขึ้น ทุกคนทราบดีแล้วไม่ใช่
รี..."

(วันลงจากเขา, หน้า 41)

นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับครูสอนภาษาไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะครูจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม จะถูกคุกคามด้วยกันทั้งนั้น ครูสอนภาษาไทยที่นับถือศาสนาพุทธจะถูกมองว่าเป็นการมอมเมาลัทธิไทยนิยม กดขี่ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และเป็นการสอนเพื่อกลืนชาติ ถ้าครูสอนภาษาไทยเป็นครูมุสลิมจะถูกมองว่า สอนภาษาไทยเพื่อกลืนชาติตัวเอง สำหรับนักเรียนก็จะถูกมองว่าถูกล้างสมอง ภาษาไทยจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญ มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก

การข่มขู่ครูไม่ให้สอนภาษาไทยในโรงเรียนเป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งเรื้อรังมาตลอดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถ้าครูไม่ยอมทำตามขู่ถือว่าขัดขืนคำสั่งของกลุ่มขบวนการ ครูอาจได้รับอันตรายถึงชีวิต นักเขียนได้แสดงแนวคิดชี้ให้เห็นถึงปัญหาโดยผ่านตัวละคร คือ ยูโซะ และอาลี ซึ่งฝ่ายหนึ่งเป็นโจรก่อการร้าย อีกฝ่ายหนึ่งเป็นครู ทั้งสองได้ตอบกันว่า

"มีเหตุผลน้อยซี"

"เหตุผลระอะอาลี" ยูโซะตวาดเสียงลั่น "จะหาเหตุผลอะไรอีก
แกถูกทางการล้างสมองจนลืมชาติตัวเอง สร้างโรงเรียนเสร็จแล้วแก
เป็นครูใหญ่ ข้าเป็นโจรแบ่งแยกดินแดน แกต่างหากที่ไม่มีเหตุผล ใช้
ตำแหน่งกตขี้สอชาติตัวเองไม่พอ ยังกตขี้ชาวบ้าน ล้างสมองเด็ก ๆ
อีกด้วย"

"แกเข้าใจผิด" ครูใหญ่แย้งเสียงห้าว "ข้าไม่ได้ล้างสมองใคร
ข้าสอนให้เด็กเป็นคนดี ลูกของแกด้วย ชาวบ้านต้องการโรงเรียน
เด็กต้องการอนาคต ชาติต้องการคนดี แกเป็นกำนัน ทำไมแกไม่คิด..."

(วันลงจากเขา, หน้า 41)

ความต้องการ กลายเป็นเหตุผลที่ครูอาลีหยิบยกขึ้นมาชี้แจงให้ยูโซะเข้าใจ
ภายใต้หลักการที่ว่า ชาวบ้านต้องการโรงเรียน เด็กต้องการอนาคต ชาติต้องการคนดี นัก
ปฏิวัติอย่างยูโซะไม่ได้ให้ความสำคัญประเด็นเหล่านี้ ยูโซะนำเอาศาสนาอิสลามและความ
เป็นมุสลิมมาเป็นข้ออ้าง เอกภาพในการต่อสู้ของเขาจึงอยู่ที่ "แนวทางที่แท้จริง" ซึ่งหมายถึง
รูปแบบการปกครองของอำนาจอธิปไตยที่ปราศจากความเป็นทาสของลัทธิอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้เอง
ภาษาไทยจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของรัฐในการมอมเมาลัทธิไทยนิยม เป็นการกตขี้ภาษา
และทำลายล้างความเป็นชาติ รัฐเอกราชภายใต้การปกครองตามหลักการ "ซารีอะห์" ตาม
บทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามเท่านั้นจึงจะเป็นแนวทางที่แท้จริงตามที่ยูโซะต้องการ เพื่อให้การ
ต่อสู้ของตนเองประสบผลสำเร็จ การห้ามการสอนภาษาไทยจึงเป็นเงื่อนไข และเป็นอีกแนว
ทางหนึ่งที่ต้องการกระทำ นักเขียนได้ย้ำให้เห็นปัญหานี้ด้วยการแสดงแนวคิดผ่านบทสนทนาซึ่ง
เป็นคำพูดโต้ตอบระหว่างยูโซะ และอาลี

"อาลี แกนับถือศาสนาอะไร บอกข้าซี"

"อิสลาม"

"แกเป็นมุสลิมใช่ไหม"

"ใช่"

"ชาวบ้าน เค็ก ๆ ละ..."

"มุสลิม"

"งั้น...แกก็รู้แล้วซินะว่า แผ่นดินนี้เป็นของใคร" ยูโซะควัด
เสียงลึกลงในคอ ทรูใหญ่อาลีตอบอย่างฉาดฉาน "ของเราทุกคน"

"แผ่นดินนี้เป็นของเราทุกคน แกสอนภาษาไทยเพื่อกลืนชาติ
ตัวเอง ภาษาของเราทำไมแกไม่สอน อาลี...ถ้าแกไม่เปลี่ยนใจ
ข้าจำเป็นต้องฆ่าคนหลายชาติเผ่าพันธุ์ตัวเองอย่างแก ขึ้นปล่อยไว้
ต่อไปก็เป็นทาสลัทธิ..." ยูโซะร้ายยาวด้วยความจริงจังในท่าทาง

"ลัทธิอะไรไม่สน รู้แต่ว่าข้าคือคนไทย แกด้วย"

"ไม่...ไม่เค็ดขาด แกด้วย" ยูโซะสวนคำพูดทันที

(วันลงจากเขา, หน้า 41-42)

ผ้าคลุมหัวสีขาว เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นแนวความคิดของ
นักเขียนในการสะท้อนปัญหาทางภาษาที่เกิดขึ้นเนื่องจากทางราชการเข้าไปพัฒนาหมู่บ้านเพื่อ
ให้ก้าวหน้าตามสมัยนิยม จึงมีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนที่เป็นภาษามลายูท้องถิ่นให้
เป็นภาษาไทย มีการเปลี่ยนชื่อและนามสกุลของนักเรียนเป็นภาษาไทยอีกด้วย การกระทำดัง
กล่าวทำให้ประชาชนบางคนเกิดความไม่พอใจจึงมีการต่อต้าน นักเขียนสะท้อนปัญหาให้เห็น
โดยผ่านตัวละคร ได้แก่ นิโสะซึ่งถือเป็นตัวแทนประชาชนส่วนหนึ่งที่ไม่พอใจในกรณีที่เกิดขึ้น

"กำบังบูล พวกมันเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหมู่บ้านดวงจันทร์" น้ำเสียง
ของคนหาปลาระเบิดออกมาด้วยความรู้สึกปรือก "โรงเรียนกำบังบูล
เปลี่ยนเป็นโรงเรียนบ้านดวงจันทร์..."

(ผ้าคลุมหัวสีขาว, หน้า 58)

คำพูดของนิโสะแสดงให้เห็นความสำคัญในด้านบทบาท และอิทธิพลของภาษา
มลายูท้องถิ่นมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งต่อความรู้สึกนึกคิดของไทยมุสลิม เป็นการย้ำให้เห็นถึง

ความเป็นสมบัติของสังคม และเอกลักษณ์ของภาษาอย่างเด่นชัด การกระทำของทางราชการ แม้จะมีประชาชนเห็นด้วยว่าเป็นสิ่งถูกต้อง ฝ่ายที่เห็นด้วยจะวางเฉยต่อเหตุการณ์

ทั้งสองโต้เถียงกันด้วยถ้อยคำรุนแรง ต่างฝ่ายต่างอ้างเหตุผลที่ตัวเองเห็นว่าถูกต้อง นิโษะยกเรื่องราวของหมู่บ้านขึ้นมาเล่า เลิกอดีตทางราชการส่งเจ้าหน้าที่เจ้ามาพัฒนากำแพงบุแล แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านดวงจันทร์ เด็กนักเรียนส่วนใหญ่เปลี่ยนชื่อมาเป็นภาษาไทย... เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นสาเหตุให้สองพ่อลูกต้องประจันหน้าต่อสู้กัน

(ผ้าคลุมหัวสีขาว, หน้า 59)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นการแสดงให้เห็นความผิดพลาดของทางราชการที่ไม่เข้าใจแก่นแท้ของปัญหา ความรักความหวงแหนภาษาที่ประชาชนแสดงออกจนกลายเป็นปัญหามาด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของทางราชการ การเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน โรงเรียน และชื่อสกุลบุตรหลานของพวกเขา มาจากภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาไทย เท่ากับเป็นการเปลี่ยนประวัติศาสตร์และสัญชาติของพวกเขาโดยตรง เป็นการสูญเสียเอกลักษณ์ทางภาษาที่พวกเขาจะต้องต่อสู้เพื่อให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์นั้นตามเดิม

ผ้าคลุมหัวสีขาว จึงเป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่นักเขียนนำเอาแง่มุมของปัญหา มาตีแผ่ให้เห็นลักษณะรวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา แสดงให้เห็นภาษามลายูท้องถิ่นเป็นสมบัติของสังคม และเป็นเอกลักษณ์ทางภาษาที่มีความสำคัญทั้งในด้านบทบาทและอิทธิพลต่อไทยมุสลิมเป็นอย่างมาก

รางวัลจากวันสะมะแอ ของ สมศักดิ์ เส้นคาโอะ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความล้มเหลวของหลักสูตรทำให้การเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนไม่ได้ผล วันสะมะแอเรียนหนังสือในโรงเรียนแต่เขียนหนังสือไม่ได้ เมื่อเขาต้องการลาครูหยุดเรียนเพื่อไปไถนา จึงจำเป็นต้องส่งกระดาษเปล่าเพราะไม่สามารถเขียนจดหมายลาครูได้ ลักษณะดังกล่าวเกิดจากสภาพการ

เรียนการสอนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แสดงถึงความสูญเสียเปล่าทางการศึกษา เด็กในโรงเรียนตามชนบทมักจะประสบปัญหาคือการอ่านหนังสือและการเขียน โดยเฉพาะการเขียนจะมีปัญหามาก หวันสะมะแอจึงเป็นตัวแทนที่มักเขียนมุ่งในการชี้ให้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะเด็กไทยมุสลิม การไม่รู้หนังสือพูดอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้มีความสำคัญมากที่สุด ความไม่รู้ตัวเองได้ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความคิดและเข้าใจผิดต่อภาษาไทย สภาพการเรียนการสอนที่สืบเนื่องมาจากความล้าหลังของหลักสูตรได้กลายเป็นปัญหาทางภาษา นักเขียนแสดงแนวคิดผ่านตัวละครคือ "ฉันทน์" ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง

ฉันทน์รับใบลานั้นมาเปิดดู มีแต่กระดาษว่างเปล่า ไม่มีตัวอักษรที่เรียงกันเป็นคำ เป็นประโยค หรือรอยขีดเขียนใด ๆ ทั้งสิ้น ฉันทน์ถามเธอ "ทำไมไม่เขียนอะไรลงไปให้เป็นรูปแบบใบลาล่ะ"

(รางวัลจากหวันสะมะแอ, หน้า 21)

หวันสะมะแอซึ่งเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมส่งใบลาครูหยุดเรียนด้วยกระดาษเปล่าเป็นภาพที่นักเขียนต้องการจะชี้ให้เห็นความล้มเหลวของหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนภาษาไทยไม่ได้ผลอย่างตรงไปตรงมา สัมศักดิ์ เส้นคาโอะ ได้ย้ำให้เห็นปัญหาอย่างคมชัดโดยผ่านคำพูดของหวันสะมะแอ ที่พูดกับฉันทน์ซึ่งเป็นครู

"ผมเขียนใบลาไม่เป็นครับ ถ้าผมเขียนเป็น ผมคงไม่มาหาครูด้วยตัวเอง แต่ที่ส่งกระดาษแผ่นนั้นไปให้เพื่อให้คุณครูรู้ว่า ผมยังโง่งอยู่เหมือนเดิม"

(รางวัลจากหวันสะมะแอ, หน้า 21)

นี้หรือรางวัล ของ สุชาติ สำราญ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนปัญหาทางด้านภาษาเนื่องจากชาวบ้านไม่ยอมพูดภาษาไทย ซึ่งเกิดจากความเชื่อถือกันมาอย่างผิด ๆ เช่นมีความเชื่อว่าการพูดภาษาไทยเป็นบาป พ่อแม่ของเด็กจึงไม่ยอมให้บุตรหลานของตนรู้ภาษาไทย นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาด้วยการบรรยายเรื่องราว

ประชาชนในตำบลนี้เป็นอิสลามิกชน ซึ่งพูดภาษามลายูพื้นเมืองทั้งหมด ไม่มีใครยอมพูดภาษาไทย ทั้งที่หลายคนจบ ป.4 แล้ว เขาเคยถามครูใหญ่คนเดิมว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็ได้รับคำบอกเล่าว่า ชาวบ้านมีความเชื่อกันมาอย่างผิด ๆ ว่าการใช้ภาษาไทยนั้นเป็นบาปเด็ก ๆ จึงพูดภาษาไทยไม่ค่อยจะได้ การอ่านและเขียนนั้นไม่ต้องพูดถึงเพราะพ่อแม่บางคนไม่ยอมให้เด็กนำหนังสือเรียนขึ้นไปบนบ้าน แล้วทักษะทางด้าน การอ่านและการเขียนจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เด็ก ๆ จะใช้ภาษาไทยพูดกับครูอย่างกระต่อนกระแต่นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น จะไปบังคับให้มากกว่านี้ไม่ได้ เพราะถ้ามีการลงโทษ หรือดุเด็กมาก ๆ ก็จะมีผู้ปกครองบางคนถือมีดถือพร้ามาจะทำร้ายครูเสมอ ซึ่งก็มีตัวอย่างมาหลายรายแล้ว

(นี้หรือรางวัล, หน้า 54-55)

นอกจากความเชื่อที่ว่าพูดภาษาไทยเป็นบาปแล้ว การล้มภาษาไทยก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ประกอบกับไทยมุสลิมใช้ภาษามลายูเป็นภาษาพูด โอกาสที่จะพูดภาษาไทยในการสื่อสารมีอยู่น้อยมาก นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาดังนี้ว่า

จบ ป.4 แล้ว บางคนอ่านหนังสือยังไม่ออก บางคนพอจะอ่านออก และเขียนได้บ้าง แต่ส่วนใหญ่บอกว่าลืมหนังสือกันหมดแล้ว และไม่ยอมพูดภาษาไทย ต่างใช้ภาษามลายูพื้นเมืองในการพูดจากันและสื่อสารกันด้วยอักษรยาวี

(นี้หรือรางวัล, หน้า 57)

นักเขียนได้ชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาการที่เด็กไม่ยอมพูดภาษาไทยเกิดจากความเชื่อ และความเข้าใจผิด ครูจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้นำความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นอย่างธเนศ ซึ่งมีความสามารถและมนุษยสัมพันธ์สูง เข้าใจและมีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน ในที่สุคภาษาไทยไม่ได้เป็นภาษาต้องห้าม นักเขียนแสดงแนวคิดผ่านตัวละครว่า

ตนเองก็ยังหาคำถามไม่ได้ว่า แต่เขาก็พยายามฝึกเด็กของเขาให้รู้จักคิด มีเหตุผลให้ทุกคนวินิจฉัยว่าอะไรดี-ชั่ว ควรทำหรือไม่ควรทำ และนำความคิดนั้นไปถึงประชาชนอีกด้วย

ครูหนุ่มยอมรับว่า เขาทำในสิ่งเหล่านี้ด้วยความยากลำบากเห็นดีเห็นชอบและตรากตรำยิ่ง แต่ผลที่ได้รับก็คุ้มค่า เพราะเด็กทุก ๆ คนในโรงเรียนของเขาอมพูดภาษาไทย แม้จะอยู่นอกห้องเรียน ผู้ปกครองยินยอมให้นักเรียนนำหนังสือเข้าบ้านได้ และหมั่นสอบถามให้นักเรียนทำการบ้าน ครูสามารถลงโทษเปลี่ยนดีเด็กได้ตามโทษานุโทษโดยไม่มีผู้ปกครองนำอาวุธมาทำร้ายอีก

(นี่หรือรางวัล, หน้า 62-63)

3. เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาทางด้านศาสนา

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับถือศาสนาอิสลาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งเกี่ยวกับศาสนาจึงเป็นปัญหาที่มีความล่อแหลมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นักเขียนได้แสดงแนวคิดสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ปัญหาทางศาสนาที่ปรากฏในเรื่องสั้น ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องศาสนา เมื่อเกิดขึ้นมักจะส่งผลกระทบในหลายด้าน นักเขียนได้นำเอาเหตุการณ์และความขัดแย้งเหล่านั้นมาแยกแยะให้เห็นรายละเอียดในเรื่องสั้นต่าง ๆ เช่น

ผ้าคลุมหัวสีขาว ของ ณรงค์ฤทธิ์ ศักดารณรงค์ เป็นเรื่องสั้นที่นำเอาความขัดแย้งที่เกิดจากความเชื่อในเรื่องศาสนามาสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดของปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาฮิญาบเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เกิดจากความเชื่อในเรื่องศาสนา ลูกสาวของนิโสะแต่งกายแบบฮิญาบไปโรงเรียนแล้วถูกครูไม่ให้เข้าชั้นเรียนเพราะเห็นว่าขัดต่อระเบียบทางราชการ ทั้งที่การแต่งกายเช่นนั้นเป็นการกระทำตามความเชื่อและถูกต้องตามหลักของศาสนา เมื่อการปฏิบัติตามความเชื่อในเรื่องศาสนาขัดต่อระเบียบของทางราชการ จึงเกิดปัญหาคิดตามมา

ประชาชนมีความเห็นแตกต่างกันออกไป ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับทางราชการ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นการไม่ถูกต้องจึงเกิดความไม่พึงพอใจ ความเชื่อในเรื่องศาสนาที่เกิดจากความเห็นความเข้าใจไม่เหมือนกัน กลายเป็นความขัดแย้งก่อให้เกิดปัญหาไม่สิ้นสุด นักเขียนสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านคำพูดโต้ตอบกันระหว่างนิโสะ กับโตะครูผู้เป็นพ่อ

"ลูกแกนะ มันผิดระเบียบนี่"

"อุบาห์" คนหาปลาตะโกนขึ้นหน้าพ่อด้วยความโกรธ ท่าทางของเขาเหมือนงูเห่าถูกตีจนคาง "พ่อเป็นถึงโตะครู โอ..." น้ำเสียงของเขาหายเข้าไปในลำคอ "โตะครูชายชาติตัวเอง"

(ผ้าคลุมหัวสีขาว, หน้า 59)

คำถามของเซาะห์ ของ ภานุวัตร ขุนปราบ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องศาสนา เซาะห์เป็นเด็กมุสลิมที่เกิดมาอาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมของไทยพุทธ มีแม่เป็นไทยพุทธแต่พ่อเป็นไทยมุสลิม เซาะห์ร่วมเรียนหนังสือกับเพื่อนที่เป็นไทยพุทธ มีครูเป็นไทยพุทธ ศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อเขาและได้ยึดเป็นแนวทางดำรงชีวิตแบบพุทธในเวลาต่อมา แต่เนื่องจากไม่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง วันหนึ่งครูได้พานักเรียนไปฟังพระเทศน์ที่วัด เซาะห์ถูกงูกัดตายเนื่องจากเขาไม่ยอมตั้งูเพราะเชื่อว่าการฆ่าสัตว์เป็นบาป ความเห็นเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์จึงเป็นข้อแตกต่างทางความเชื่อในเรื่องศาสนา ซึ่งได้แก่ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม นักเขียนได้สะท้อนให้เห็นรายละเอียดของข้อแตกต่างผ่านคำพูดของเซาะห์กับครู

"แม่แกบอกว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นบาป จริงไหมครู?"

"จริง"

"แล้วทำไมปะบอกผมว่า การฆ่าสัตว์ไต่บุญ?"

"เพราะอะไร"

"ปะบอกว่ เพราะเป็นการช่วยให้สัตว์ได้พ้นทุกข์ไปจากโลกนี้"

(คำถามของเซาะห์, หน้า 83)

วัยวารฤผ่านเลย ของ กุบิเยาะ บูเต๊ะ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพผู้ที่ยึดความเชื่อในเรื่องศาสนามาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต คำพูดของบิดามารดาของคินว่า

“เราท่างเห็นอิวาตาชู่ โดยเฉพาะเสาะลาด นมาช ตอนหัวรุ่งนี้
ไม่มีโอกาสเลยนะบัง”

“แต่ก่อนเข้านอน เราไม่เคยขาดนะ” สามี่แย้งเบา ๆ “งานในโลกคุณยามันมากเสียเหลือเกิน แย่งภาระอันหึงกระทำเพื่ออาศัยเสียจนเหลือน้อยเต็มที”

(วัยวารฤผ่านเลย, หน้า 23)

คำพูดของสองสามีภรรยาแสดงให้เห็นว่า ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อจิตใจมุสลิมเป็นอย่างมาก เป็นความห่วงใยในด้านศาสนาที่เกาะกุมหัวใจอย่างแท้จริง หมายถึงการงานอันหนักในชีวิต ซึ่งได้แก่ การทำมาหากินเลี้ยงชีพเป็นงานที่ต่อเนื่องกันตลอดเวลาจนแทบจะไม่สามารถปฏิบัติภารกิจตามศาสนพิธีเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า และในตอนสุดท้ายของเรื่อง นักเขียนได้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความสำคัญ ได้แก่ คนรุ่นใหม่ท่างเห็นศาสนา ประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่ถูกต้อง กระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ดังความเห็นของฮัจยีคิน ว่า

ที่ร้ายกาจเหนืออื่นใด มันพาลส่งสัยหลักการอิวาตาชู่ การจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า เข้าไปโน่น โต๊ะฮัจยีเคยได้ยินพวกมันพูดคุยกัน ด้วยความรู้สึกวิจิตรจินตนาการที่ล้นเกิน หนักเข้าก็ไม่มีมัสยิด แม้กระทั่งวันทำบุญใหญ่อย่างฮารีรายอ

(วัยวารฤผ่านเลย, หน้า 23)

นักเขียนได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องของคนรุ่นใหม่ โดยผ่านความเห็นของฮัจยีคิน

อย่างไอ้สาและ ลูกชายเสเพลของอิหม่ามคนแก่นั่น เป็นกาฬโรคเดียรถีย์
นอกศาสนาไปแล้ว มันกินเหล้า เที่ยวเตร่เกเรกินหมู และได้เมีย
เป็นกาฬโรค

มันเอาภาพยนตร์ปล้นฆ่า ช่มชืดอนาจารเข้ามาฉายในหมู่บ้าน มัน
เห็นรำกันเป็นคู่ ๆ หน้าเวทีคนตรีปีศาจ

คืนก่อนวันฮารีรายอ เจ้าเลาะตาเหล่มาบอกว่า ไอ้สาและเจ้า
เก่าเอาหนังวีดิโอลามกมาฉายที่บ้านปะของมัน อิหม่ามคนแก่นั่น

ยังการพนันมวยคู่ ละคร ภาพยนตร์ทีวี ที่มีเนื้อหาขัดขวางวิถีทาง
อิสลาม และแนวคิดเลวร้ายไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้าแพร่กระจายอย่าง
รวดเร็ว

(วัยวารฤผ่านเลย, หน้า 29)

แม้จะไม่สามารถสรุปได้ว่า สาเหตุดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหา แต่ก็เห็นได้ว่า
ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นนำไปสู่ความวุ่นวายจนกลายเป็นปัญหา สภาพการณ์ที่กล่าวมานั้นถือได้ว่า
มีความสำคัญและนำไปสู่ความยุ่งยากอันก่อให้เกิดปัญหาอย่างแท้จริง

อัลสลามูออลัยกุม ของ วิจิตร วิภาตะกัลป์ เป็นเรื่องสั้นที่นักเขียนสะท้อน
ให้เห็นปัญหาด้านศาสนาซึ่งมีผลกระทบมาจากการปกครอง เนื่องจากข้าราชการฝ่ายปกครอง
เป็นกลไกสำคัญยิ่งของรัฐ เพราะมีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน เมื่อไม่เข้าใจถึงขนบธรรมเนียม
ประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาอย่างถ่องแท้ การปฏิบัติต่อชาวบ้านแม้จะเป็นการกระทำด้วยความ
ความจริงใจและความปรารถนาดีบางอย่างได้กลายเป็นปัญหาเพราะขัดต่อความเชื่อทางหลัก
ศาสนาของประชาชน ในทางตรงกันข้าม สิ่งที่ชาวบ้านยึดถือและกระทำอย่างถูกต้องอาจจะ
กลายเป็นเรื่องราวที่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ เพราะความเข้าใจผิดของข้าราชการบางคน
นักเขียนได้ชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดจากความเข้าใจผิดระหว่างข้าราชการและชาวบ้านที่สืบเนื่อง
จากศาสนา อย่างเช่น รายละเอียดในเรื่อง ปลัดอำเภอลอกออกเยี่ยมเยือนชาวบ้านในระหว่าง
การถือบวชของไทยมุสลิม ชาวบ้านถ่มน้ำลายขณะการฟังปราศรัยของปลัดอำเภอก ด้วยความไม่

เข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ปลัดอำเภอดูคิดว่าชาวบ้านไม่พอใจ จึงแสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามออกมาด้วยการถ่มน้ำลาย เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าข้าราชการฝ่ายปกครองซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนไม่เข้าใจการดำรงชีวิตตามความเชื่อในศาสนาของประชาชน คำพูดของปลัดอำเภอสื่อเสียงเป็นภาพตัวอย่างได้อย่างชัดเจน

"เมื่อวาน ล้อแปลภาษาตะหวักตะบวยอะไรกันวะ คนเขาถ่มน้ำลายรดหน้าอ้วกันทั่วบ้านทั่วเมือง"

"โหง คุณปลัดว่าไงนะครับ ผมก็แปลตามที่คุณปลัดพูดแบบเดิมทุกทีไม่ได้ต่อเติมอะไรเลย" เจ้าอาแวดตอบหน้าซีด

"อ้าว...แล้วทำไมเขาถ่มน้ำลายกันออกครึกครื้นเช่นนั้นละ เมื่อเช้าอ้วจะออกจากบ้านมาทำงาน คนก็ถ่มน้ำลายรดหน้าอ้วอีก" ผมตะคอกเจ้าอาแวดต่อ

(อิสสลามูออลัยกุม, หน้า 77)

ข้าราชการที่เป็นกลไกของรัฐโดยเฉพาะฝ่ายปกครองถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ความไม่เข้าใจในเรื่องศาสนามักจะก่อให้เกิดปัญหาเช่นเดียวกับปลัดอำเภอที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะฝ่ายปกครอง ความไม่รู้ไม่เข้าใจในรายละเอียดศาสนาแม้จะเล็กน้อยก็จะนำไปสู่ความเคลือบแคลงใจได้เสมอ

ความตกต่ำ ของ โฟซูร์ยั ธัญญา เป็นเรื่องสั้นที่ชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของหมู่บ้าน โต๊ะซีดิงนายบ้านเก่า นำเอาหลักการศาสนามาเป็นแนวทางในการปกครองลูกบ้าน ส่วนอายีสันนายบ้านคนใหม่ พัฒนาหมู่บ้านโดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำของตนจะผิดต่อหลักศาสนาอย่างไร ความยุ่งยากที่ก่อให้เกิดปัญหาเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะสังคมของชาวบ้านที่อยู่ในยุคสมัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมใหม่ นักเขียนได้บรรยายให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด

เพียงไม่ถึงหกเดือน ที่อายุสั้นเข้ารับตำแหน่งใหม่ ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นในหมู่บ้านอันสงบสุข เมื่อวานขึ้นอายุสั้นซ่อมเครื่องร่อนสองสามคนที่ริชโมยไก่อของเพื่อนบ้าน ไม่เพียงแค่นั้น เมื่อสองเดือนที่แล้วคนของอายุสั้นค่อมเหล่าเมมาแล้วอาละวาดยิงปืนขึ้นฟ้าทั้งคืน แต่ไม่มีใครเอาผิด และเมื่อเร็ว ๆ นี้ ชาวบ้านสองคนทะเลาะกันเรื่องวัวกินข้าวในนา อายุสั้นผู้เป็น "นายบ้าน" ทำในสิ่งที่โต๊ะซีดิงไม่เคยทำ เด็กร่อนคนไหนเที่ยวหิตรีชโมย หากโต๊ะซีดิงรู้เข้าจะเรียกมาสั่งสอนให้สำนึกผิด ชาวบ้านมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง โต๊ะซีดิงจะไกล่เกลี่ย ออมชอมให้คืนดี หรือถ้าปรับใหม่ก็เป็นไปอย่างเป็นธรรม ลูกบ้านของโต๊ะซีดิงจึงไม่เคยค่อมเหล่าเพราะเหล่านั้นมันเป็นเรื่องชั่วร้าย เป็นของต้องห้ามสำหรับทุกคน แต่อายุสั้นค่อมเหล่า ลูกบ้านเลยพลอยเอาอย่างความไปด้วย สิ่งเหล่านี้ไม่เคยเกิดขึ้น เมื่อโต๊ะซีดิงเป็นนายบ้าน แต่เมื่ออายุสั้นเข้ารับตำแหน่งใหม่อะไร ๆ ที่เลวร้ายและผิดแหมกก็มีขึ้น

(ความตกต่ำ, หน้า 143)

ความตกต่ำในความเห็นของโต๊ะซีดิงเกิดขึ้นเพราะอายุสั้นกระทำในสิ่งที่ขัดต่อหลักการทางศาสนา เช่น การค่อมน้ำเมา และการตัดสินคดีความที่ไม่เหมาะสม การปล่อยให้วัยรุ่นซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ประพฤติดโดยไม่นำมาว่ากล่าวตักเตือนให้สำนึกผิด โต๊ะซีดิงเห็นว่าเป็นการละเลยหรือจงใจกระทำในสิ่งที่ถือว่าเป็นความตกต่ำ ซึ่งในสมัยตนเป็นนายบ้านนั้นเรื่องราวเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้น และถ้าเกิดขึ้นก็จะรีบแก้ไขในทันที นักเขียนคือ ไพฑูรย์ ธีธัญญา ได้ย้าให้เห็นภาพของความตกต่ำของหมู่บ้านโดยแสดงแนวคิดผ่านตัวละคร ได้แก่ โต๊ะซีดิงว่า

อายุสั้นสร้างวิถีทางขึ้นใหม่เสียแล้วหรือ ทำไมมันไม่คิดถึงคนเก่า
แก้อย่างอับรอฮิมผู้บุกเบิกพลิกไพรให้เป็นหมู่บ้าน ทำไมมันไม่รู้จัก
สาแหละหมัน นายบ้านรุ่นทวดของมันหรือมันลืมนึกถึงแบบอย่างที่ดีงาม

ของโต๊ะศิริงจิงเป็นตัวแทนของผู้คนในสังคมอีกส่วนหนึ่งที่เฝ้ามองและเป็นห่วงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน เนื่องจากคนรุ่นใหม่บางคนอย่างเช่น อายีสันจะกลายเป็นผู้สร้างวิถีทางใหม่ให้แก่ชุมชนของตนเอง ผลที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแนวใหม่และเป็นรูปแบบที่คนรุ่นเก่าอย่างเช่น โต๊ะศิริงจิงไม่ต้องการ เป็นการเน้นให้เห็นความเชื่อและความคิดของผู้คนยึดมั่นอยู่กับหลักคำสอนของศาสนาอย่างเด่นชัด

(ความตกต่ำ, หน้า 144)

โต๊ะศิริงจิงจึงเป็นตัวแทนของผู้คนในสังคมอีกส่วนหนึ่งที่เฝ้ามองและเป็นห่วงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน เนื่องจากคนรุ่นใหม่บางคนอย่างเช่น อายีสันจะกลายเป็นผู้สร้างวิถีทางใหม่ให้แก่ชุมชนของตนเอง ผลที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแนวใหม่และเป็นรูปแบบที่คนรุ่นเก่าอย่างเช่น โต๊ะศิริงจิงไม่ต้องการ เป็นการเน้นให้เห็นความเชื่อและความคิดของผู้คนยึดมั่นอยู่กับหลักคำสอนของศาสนาอย่างเด่นชัด

โต๊ะศิริงจิงยังเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าจะอะไรก็ตามที่อายีสันสร้างขึ้นมาจากมรดกไปจากจารีตอันดีงาม มันจะต้องไม่ยั่งยืน อายีสันเลี้ยงเหล้า และเปิดบ่อนไฟในงานนั้นอย่างหมายความว่าชาวบ้านจะขึ้นชอบ มันเป็นบาปและการกระทำผิดอย่างน่าอาย สักวันหนึ่งชาวบ้านที่ยึดมั่นในพระเจ้าจะต้องเล็งเห็นความเลวร้าย เขาจะต้องพากันร้องเก็ยจชิงซังด้วย

(ความตกต่ำ, หน้า 147)

ช่องว่างที่ไม่มีคำเติม ของ สุวิทย์ มาประสงค์ เป็นการสะท้อนให้เห็นความแตกต่างในด้านนโยบายของรัฐที่ถือปฏิบัติต่อไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่เหมือนกับ การปฏิบัติต่อไทยมุสลิมที่อยู่ในภูมิภาคอื่นของประเทศ ขณะที่ศาสนาอิสลามเป็นเงื่อนไขสำคัญในจังหวัดชายแดนภาคใต้ วันสำคัญทางศาสนาถูกกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ เช่น วันอีดีลฟิตร ซึ่งหมายถึง วันรื่นเริงที่มุสลิมกลับเข้าสู่สภาพเดิมคือไม่ต้องถือศีลอด หลังจากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ชาวไทยมุสลิมนิยมเรียกว่า วันออกบวชหรืออีดีเล็ก ซึ่งเป็นวันที่มีความสำคัญด้านศาสนา และวันดังกล่าวนี้ถือเป็นวันหยุดราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะไทยมุสลิมที่อยู่ในภูมิภาคอื่น มีความรู้สึกที่ตัวเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐ นักเขียนได้สะท้อนปัญหานี้ผ่านคำพูดของลาเต้ ซึ่งพูดกับครูว่า

“ครูครับ...ผมไม่เข้าใจ...ทำไมนะทั้งที่วันเดียวกันนี้ แต่ทาง
จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน เช่นพวกเรา ทางราชการ
จึงอนุญาตให้มีการหยุดเรียนได้ แต่...กับพวกเราที่นี่...”

(ช่องว่างที่ไม่มีคำเต็ม, หน้า 83)

4. เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาทางด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมของไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ
ศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม กลายเป็นเรื่อง
สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องศาสนา เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่จะเป็น
เรื่องที่ย้ำให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่มากกว่าจะสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น

คนเลี้ยงแพะ ของ ณรงค์ฤทธิ์ ศักคารณรงค์ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่
ให้เห็นชีวิตของไทยมุสลิมที่ยึดมั่นอยู่กับวัฒนธรรมที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เมื่อถึงวันเทศกาล
เช่น วันฮารีรายอ มีการนำเอามหรสพมาสมโภชงาน เช่น ลิเกฮูลู หนังตลุง หรือรอแญกและ
มาแสดงในตอนกลางคืน นอกจากนี้ยังมีการละเล่นที่สนุกสนาน เช่น การแข่งขันกรือโต๊ะ ใน
เรื่องคนเลี้ยงแพะ ได้กล่าวถึงการแสดงพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทยมุสลิมใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ลิเกฮูลู ร่องเง็ง รอแญกและ และการแข่งขันกรือโต๊ะ และ
ยังได้กล่าวถึงงานมาแกปูโละ ซึ่งเป็นงานกินเหนียว หรืองานกินเลี้ยงโดยทั่วไป นักเขียน
ได้บรรยายให้เห็นภาพว่า

เมื่อลิเกฮูลูของบังหมานผ่านไป ชาวบ้านโห่ร้องสนั่นเซตงาน ช่วง
แสดงบนเวทีถัดจากลิเกฮูลู เป็นการเต้นร่องเง็ง หนุ่มสาวปรบมือให้
จังหวะครึกครื้น เพลงลาซูกูว และเพลงมะอีนังลามา กังวานก้อง
ด้วยสำเนียงไวโอลินจากเรียวมือของบังหมาด ผู้ปราดเปรื่องเพราะ
เป็นครูร่องเง็งมาช้านาน

(คนเลี้ยงแพะ, หน้า 64)

ไอ้เลาะห์ซึ่งเป็นคนพิการ อาศัยอยู่กับโต๊ะครูรอมมานในปอเนาะ ด้วยการเลี้ยงแพะให้โต๊ะครูเป็นการตอบแทน ไอ้เลาะห์หลงรักฟาริดาลูกสาวของโต๊ะครู แต่ผิดหวังเนื่องจากความยากจนและความไม่สมประกอบของร่างกาย ฟาริดาแต่งงานกับคนอื่น ไอ้เลาะห์จึงไปร่วมการแข่งขันกรี้อโต๊ะขึ้นในวันเทศกาลฮารีรายอ นักเขียนได้แสดงรายละเอียดการทำกรี้อโต๊ะด้วยคำบรรยายว่า

ไอ้เลาะห์ไม่ยอมไปเลี้ยงแพะ มันยืมลี้วกับขวานจากรอนิงครูสอนศาสนา มาเจาะฉลุไม้ซึ่งตัดมาจากต้นขนุนแก่ ที่โต๊ะครูรอมมานโค่นทิ้งไว้ในสวน มะยิป้อของมันเป็นนักแข่งกรี้อโต๊ะ ใคร ๆ ก็รู้ดี สมัยเมื่อมะยิป้อของไอ้เลาะห์ยังไม่ตาย มันเคยติดตามพ้อมันไปแข่งกรี้อโต๊ะทุกแห่งหน มันจึงก้มหน้าก้มตาทำกรี้อโต๊ะขึ้นใหม่ มันทั้งเจาะ ทั้งลี้ว เหมือนมีรอยยิ้มใครเข้ายวนในนั้น มันเร่งทำกรี้อโต๊ะให้เสร็จ ทันแข่งขันในงานฮารีรายอ...

(คนเลี้ยงแพะ, หน้า 64)

นอกจากกล่าวถึงการแข่งขันกรี้อโต๊ะแล้ว นักเขียนได้นำเอาเรื่องเงิงมาตีแผ่ให้เห็นคุณค่าเพราะเป็นการละเล่นพื้นบ้านของไทยมุสลิม ด้วยการบรรยายเรื่องว่า

ไอ้เลาะห์เงยหน้ามองสอดส่องสายตาไปหน้าดวงเค็มอีกครั้ง ขณะนั้นเป็นจังหวะเดียวกับคู่เค้นรองเงิงกำลังสลบเท้าอยู่กับที่แล้วฝ่ายชายหมุนตัวหันหลังให้ฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงหมุนตัวจากสลบสวนมา ไปหน้านั้นปรากฏชัดเจน จะเป็นใครไม่ได้นอกจากฟาริดาคนที่มันกำลังคร่ำครวญถึง ยี่งชายร่างฮ้วนคู่เค้นหมุนตัวกลับมา หัวใจไอ้เลาะห์หล่นวูบ เพราะเขาคือก้านันยูซุบ

(คนเลี้ยงแพะ, หน้า 65)

ร้องเงิ่งเป็นการละเล่นเพื่อความรื่นเริงสนุกสนานมากกว่าจะเป็นแบบฉบับของวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นว่าในเทศกาลอันเป็นวันสำคัญทางศาสนาอาจจะมีการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ เป็นต้นว่า หนึ่งตะลุง หรือรอแญงและ การละเล่นหรือการแสดงประเภทนี้อาจจะเป็นการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมของไทยมุสลิมและไทยพุทธเข้าด้วยกัน เนื่องจากชนทั้งสองกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ความคิดความเชื่อบางอย่างจึงเป็นการปรับสภาพชีวิตความเป็นอยู่เพื่อให้เกิดความผสมผสานกลมกลืนกัน นักเขียนบรรยายให้เห็นความกลมกลืนกันในสังคมาว่า

เวลาผ่านเลยถึงตอนดึก คนตรีจากโรงหนึ่งตะลุงรอแญงและของชาวไทยมุสลิมเล่นเป็นภาษามลายูแว่วกังวานผ่านลมดึกมาเป็นห้วง ๆ ชาวบ้านสนุกสนานขำลั่นกับบทบาทของชามะผู้ทูลจาโผงผางซี้ไม้ คุยโถ้ลงภูมิปัญญากับไอ้เท่ง ซึ่งเพิ่งเข้าอิสลาม ซำอิกกับเวาะเยาะก็ตกลงค่นองตกเถียงกันลั่นจ้อ ในที่สุดห้วงสี่ก็เป็นที่รักร่วมมือกันเดินทางไปรับใช้ชาติต่อไป

(คนเลี้ยงแพะ, หน้า 69)

การที่รอแญงและ ซึ่งเป็นหนึ่งตะลุงของไทยมุสลิมนำเอาเท่งซึ่งเป็นตัวละครในหนึ่งตะลุงไทยพุทธ ไปเป็นตัวละครในการแสดงร่วมกับตัวละครอย่างเช่น ชามะ ซำอิก เวาะเยาะ ทั้งยังเป็นเพื่อนกันอีกด้วย เป็นการแสดงให้เห็นว่าสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน นักเขียนได้แสดงให้เห็นความรักความสามัคคีของประชาชน ผ่านบทบาทการแสดงของตัวละครซึ่งเป็นตัวละครในเรื่อง เป็นการย้ำให้เห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนทั้งสองฝ่ายอย่างตรงไปตรงมา

ทางเลือกของอาชีวะ ของ ทักษิณ สลาตัน เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นักเขียนย้ำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น แม้แต่ในการการปิดภาคเรียนก็มีการละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน แสดงให้เห็นความสัมพันธ์

และเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิด อาชีวะและเพื่อน ๆ เรียนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียน ทางโรงเรียนจัดงานเฉลิมฉลองขึ้น และมีงานการเดินร่ำร้องเงิ่ง มีการจัดเวทีแสดงและมีแขกคนสำคัญของชาวบ้านมาร่วมงาน นักเขียนบรรยายให้เห็นภาพว่า

เสียงปรบมือหน้าเวทิดังกราวใหญ่ ขณะเดียวกันกับไวโอลินเริ่ม
บรรเลงเพลงลาขลุ่ยอังก์กังวานปลิวไหวผสมผสานกับเสียงกลองบานอ
และฆ้องจุมนต์สะกดให้ผู้ชมจ้องมองไปที่เวทีเป็นสายตาเดียวกัน

(ทางเลือกของอาชีวะ, หน้า 87)

นักเขียนได้สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น
อยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนอย่างเช่น ร้องเงิ่ง แม้แต่เด็กหนุ่มสาวก็มีความนิยมชมชอบใน
ร้องเงิ่งไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากนักเขียนที่บรรยายฉากการเดินร้องเงิ่งตอนหนึ่งว่า

บนเวทีเด็กหนุ่มสาววาดลวดลายเดินร้องเงิ่งกันอย่างสนุกสนาน หลาย
คนชอบอาชีวะ ว่าแต่งตัวสวยเด่นกว่าเพื่อน เด็กสาวสวมเสื้อบันดงสี
ฟ้าสด ติดกระดุมสีทอง ผ้านุ่งเป็นผ้าปาเต๊ะ ยาวกรอมเท้า และผ้า
คลุมไหล่บาง ๆ ล้วนมีสีเดียวกับสีเสื้อ บ็อร่าเฮงคู่เดินกับเชอโพคผ้า
สะตางันสีนวล เสื้อคอกลมสีส้ม แขนยาวผ่าครึ่งอกสีเดียวกับกางเกง
ชายาว มีผ้าโสร่งแคบ ๆ สวมทับกางเกงเรียกผ้าซาเลนดั่ง ทำด้วย
ผ้ากอแก่ะ สีเหลืองมีลวดลายดอกไม้สีส้มดูงามตา

(ทางเลือกของอาชีวะ, หน้า 87)

ซีละ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ ณรงค์ฤทธิ์ ตักดาณรงค์ สะท้อนให้เห็น
วิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมซึ่งเป็นของดั้งเดิมของตน
อย่างเหนียวแน่น อย่างเช่น ยูโซะเป็นคนพิการ เขาเป็นไม้หลังค่อม และซาเบ้ มีภรรยา
เป็นคนบ้าทำมาหากินตามประสา แต่ยูโซะเป็นนักซีละ มีความสามารถในการรำรำซีละเป็น
อย่างดี ควบคู่ความสามารถเหล่านี้เกิดจากประสบการณ์ของเขาเอง ซึ่งก็เนื่องมาจากการ

คลุกคลีและมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับสิ่งเหล่านี้ จึงเกิดการเรียนรู้ขึ้น นักเขียนสะท้อนให้เห็นความสวยงามของชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการบรรยายว่า

ชาวอานามะรู้จักงานมาแกบูละ หาเงินสร้างมัสยิด ปะจุลาเต๊ะ เป็น
 ปรธานจัดงานใหญ่โต มีมหรสพและการละเล่นแสดงด้วย พ่อเฒ่าส่ง
 คนไปเชิญวาทับ ต้นหยง กับ กูคิง ยามู นักชี่ละชั้นครูนามกระเดื่อง
 มาต่อสู้กัน ชาวบ้านจึงแตกตื่นมาแน่นงาน พอได้เวลาปักลองฆ้องโหม
 กระชั้นขึ้น วาทับ กับ กูคิงยังไม่ทันไหว้ครู ไฮ้โชะแหวกผู้คนออกมา
 ยืนมู่ทู่อยู่ข้างหน้า มันกระโดดผลุงออกไปรำป้ออยู่กลางลาน

(ชี่ละ, หน้า 46)

ชี่ละ ซึ่งเป็นศิลปะรำร่าและต่อสู้ป้องกันตัวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านมักจะนำมาแสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานมาแกบูละ หรือที่เรียกกันว่างานกินเลี้ยง เพื่อหาเงินทุนในการก่อสร้างมัสยิด โรงเรียนปอเนาะหรืองานรื่นเริงอื่น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าในงานกินเลี้ยงแต่ละครั้ง ไม่เพียงแต่ชี่ละเท่านั้นถูกนำมาแสดงในงาน อาจจะมีการละเล่นหรือการแสดงพื้นบ้านอย่างอื่นมาแสดงด้วย ถ้าเป็นงานแสดงใหญ่โตและมีความสำคัญชาวบ้านก็อาจจะเชิญข้าราชการระดับสูงไปร่วมงาน เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างทางราชการและชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ปะจุลาเต๊ะแห่งอานามะรูพร้อมทั้งโต๊ะอิหม่ามและชาวบ้านได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดไปร่วมงานด้วย การแสดงชี่ละในครั้งนี้จึงเป็นการแสดงต่อหน้าผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งมีฐานะเปรียบเสมือนพ่อเมืองหรือเจ้าเมืองในอดีต นักเขียนได้บรรยายเน้นให้เห็นถึงทัศนคติที่มีต่อวิถีชีวิต และคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรม ว่า

ปักลองฆ้องรัวระทึกขึ้น คู่ชี่ละตัวจริงอย่างสามขุมออกไปยืนโค้งกลางลาน
 ทำสาলামัดกันแล้ว ผายมือขึ้นตะหน้าผาก ในช่วงวินาทีนั้น โดยไม่มีผู้
 ใดคาดถึง ไฮ้โชะพุ่งพรวดพรวดออกมาอีก เลือคนักสู้ไหลเล่นแดงกล้า

ชั้นหน้า ตามันขวาง วิชามันร้อน นานฝ่ามือพาดร่างตัวเองฉาด ฯ
 ชาวบ้านเฮฮากันเกรียวกราว ผู้ว่าราชการจังหวัดปรบมือหัวเราะ
 ชอบใจ

(ซีละ, หน้า 49)

ซีละเป็นศิลปะร่ายรำที่หาดูได้ยาก ปัจจุบันจะพอมองให้เห็นได้ในงานสำคัญบางโอกาสเฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น สมัยก่อนนักซีละจะมีจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันนับวันแต่จะมีจำนวนน้อยลงไป ในเรื่องซีละนั้นนักเขียนไม่ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อรัฐแต่อย่างใด หากแต่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ตรงที่ต่อไปในอนาคตซีละจะหมดความสำคัญลง จะไม่ค่อยมีผู้คนให้ความสนใจ เนื่องจากว่าไม่มีความจำเป็นต่อการยังชีพ นักเขียนชี้ให้เห็นสภาพปัญหาของซีละซึ่งจะหมดคนสนใจต่อไปในอนาคตในตอนจบว่า

ชาวบ้านแยกย้ายกันกลับ ไร่โชะชัยร้างหุบหงษ์อยู่โคนสน แต่ละคน
 เดินผ่านเหมินเฉย ไม่มีผู้ใดสนใจเหลือบมองมัน

(ซีละ, หน้า 49)

อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาต ของ ทักษิณ สลาตัน เป็นการชี้ให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากไสยศาสตร์ เช่น ความเชื่อในลักษณะของวัวชน คำพูดของลุงเควี่ด

"สี่อ้ายโหนดหัวแดงเป็นสิ่งมงคลเชียวครับ เพราะบรรดาสี่วัวชนที่เข้าตำราก็มีสี่ศุภราชคือสี่แดงเหมือนเปลวไฟ วัวนิลเพชรสี่ดำสนิทเหมือนเพชรนิล วัวบิณฑน้ำข้าวสี่ขาวอย่างสีน้ำข้าว วัวแดงหงส์สี่แดงไม่เข้มและจางเกินไป วัวโหนดอย่างที่คุณเห็นแหละครับ นอกจากนี้มีโหนดร่องมดและโหนดหัวแก้ว"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาต, หน้า 82)

ความเชื่อในเรื่องลักษณะและสีของวัวชน เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม นักเขียนได้ชี้ให้เห็นรายละเอียดต่าง ๆ ของวัวสีสุภกราช วัวนิลเพชร วัวบึงหน้าข้าว วัวแดงหงส์ วัวโหนด และโดยเฉพาะวัวโหนดร่องมดและโหนดหัวแก้ว นักเขียนได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะอันเป็นรายละเอียดโดยผ่านคำพูดของตัวละคร ได้แก่ ลุงเควีต

"โหนดร่องมดมีสีกลางหลังเหลืองเหมือนร่องมด ส่วนโหนดหัวแก้ว คือตรงหัวขาวคล้ายตะกั่ว"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาต, หน้า 82)

ส่วนลักษณะของวัวชนที่เรียกว่าโหนดหัวแดงนั้น มีรายละเอียดดังนี้

"อ้ายโหนดหัวแดงเข้าตำราทุกส่วนสัก คุณคุณอะเขาทั้งคู่ลักษณะเป็นวงและโค้งขึ้นข้างบน เรียกว่าเขาลอม หนอกของมันเป็นรูปก้อนเส้า แดงมีขวัญอยู่บนหนอก ตำราเรียกว่าจอมประสาทที่เคียวคุณเอ๊ย และคูคร่อมอกของมันแดง ช่างใหญ่กำยำเหมือนกับเสือลายพาดกลอนกำลังวังชาไม่ต้องพูดกันละ แดงหญ้าที่กินเข้าไป ก็ปลุกเสกด้วยคาถาอาคม"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาต, หน้า 82)

นอกจากจะเชื่อในเรื่องลักษณะและสีของวัวชนว่าต้องตามตำราแล้ว ยังเชื่อว่าการชนแต่ละครั้งจะต้องปลุกเสกคาถาอาคม หญ้าที่นำมาให้กินด้วย ทั้งยังเชื่อว่าเสียงร้องของวัวก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าต้องตามตำราหรือไม่ประการใด วัวชนที่ดีและเก่งจะต้องร้องเสียง "ฮืด...มอ" ติดกันหลายครั้ง

"วัวชนที่ดีต้องเสียงกังวาน อย่างอ้ายโหนดหัวแดง และมีเสียงดังแต่ละครั้งว่า ฮืด...มอ อย่างนี้เรียกว่าวัวชน ถ้าแต่ละครั้งดังว่า "มอ ๆ" แทนนี้เรียกว่าร้องให้ ชนไม่ได้ครับ"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาต, หน้า 82)

วัฒนธรรมความเชื่อที่กล่าวมานี้มีอยู่ทั่วไปทั้งชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ความเชื่อในเรื่องวัวชนของไทยมุสลิม ตรงกับความเห็นของรอนิงซึ่งพูดถึงลักษณะของอ้ายขาวกลางสาด ว่า

"อ้ายขาวกลางสาด เป็นวัวชนชั้นดีครับ เป็นวัวกลุ่มมีเงินน้ำข้าวคือ สีขาวอย่างสีน้ำข้าว และสีขาวยังอีกสองสีคือขาวใส เรียกว่าขาวซี และขาวกลางสาดคือสีขาวย่างผลกลางสาด ก็คือคอหัวและท้ายคำ ตรงกลางขาวครับ"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาด, หน้า 82)

พันธุ์ของวัวชนที่ถือว่าดีและหายากจะต้องเป็นพันธุ์ที่มีลูกอ้วนพะเพียงลูกเดียว อย่างเช่น อ้ายขาวกลางสาดมีลูกอ้วนพะเพียงลูกเดียว ภาษาวัวชนเรียกว่า "อ้ายหนวย" นอกจากนี้ลักษณะของเขาและขั้วต้องพิเศษแตกต่างออกไปอีก ดังจะเห็นได้จากคำพูดของรอนิง

"ไซ้เขาของมันคล้ายเขาวง แต่ยกสูงชันเหมือนโนรา ทำรำเขากวายนเลยเรียกว่าเขาโนรา" รอนิงทำท่าประกอบและพูดต่อว่า "คุณสังเกตขั้วของมันสิครับ อยู่บนสันหลัง เขาเรียกว่าขั้ววัวอย่างนี้ว่าแท่นพระยา ต้องดำรำที่เดียว และที่นั่นมันใจอีกคือ ช่วงคอสั้นและมีกำลังกว่าช่วงคอยาวนะครับ"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายขาวกลางสาด, หน้า 82)

ไม่เพียงแต่เชื่อในลักษณะของวัวชนเท่านั้น ไทยมุสลิมยังเชื่อในเรื่องทางด้านไสยศาสตร์อีกด้วย ในการชนวัวแต่ละครั้งจะต้องมีพ่อหมอชัคน้ำมนต์ ว่าคาถาก่อนออกจากบ้าน นอกจากเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์แล้วยังมีความเชื่อในเรื่องลางบอกเหตุ หรือที่เรียกว่านิมิตแห่งชัยชนะอีกด้วย เช่น ก่อนออกจากบ้าน ถ้าวัวชนแสดงอาการตื่นหน้าระวังตรงไม่งอ เคี้ยวเอื้องมากขึ้น น้ำลายเป็นฟอง อวัยวะเพศโผล่กระดกขึ้นกระดกลง เชื่อกันว่าเป็นลางบอกเหตุ หรือนิมิตบ่งชี้ถึงชัยชนะที่จะได้รับ ดังคำพูดของรอนิงว่า

"ได้ข่าวว่าบอมหรือพ่อหมอชื่อน้ำายตาว่า หรือน้ำันค้วาคาถา ตั้งแต่ก่อนออกจากบ้าน แต่ผมเห็นนิมิตแห่งชัยชนะแล้ว คุณครูคืนหน้าของ มันระวังตรงดีไม่งอ ปากก็เคียวเอียงเพิ่มขึ้นทุกที และมีน้ำลายมาก เป็นฟอง แถมของดีมันที่ปลายโพล่กระดกขึ้นกระดกลงแล้วแต่บอกว่า มี มีเงินเท่าไรทุ่มให้หมดเลยนะคุณ"

(อ้ายโหนดหัวแดง VS อ้ายชาวลางสาคร, หน้า 82)

ความเชื่อในเรื่องลักษณะวัชช เป็นลักษณะความเชื่อที่แสดงถึงความกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในด้านความเชื่อผูกพันใกล้ชิดซึ่งเป็นลักษณะร่วมวัฒนธรรมกันจนแยกไม่ออก โดยเฉพาะเรื่องวัชช ทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมจะมีความเชื่อและความเห็นตรงกัน เป็นการเน้นให้เห็นลักษณะร่วมกันทางวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด

หรือจะเลือกวันวาน ของ บัดดีด สำตาลี เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ใช้ให้เห็นได้ถึง วัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตของไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในถิ่นชนบทซึ่งห่างไกลความเจริญ ชาวบ้านเมื่อถูกกษัตริย์กักแทนที่จะนำคนไข้ไปรักษาที่โรงพยาบาล พวกเขากลับไปนำเอาหมอมาทำการรักษา การรักษาของหมอมูก็เป็นการรักษาด้วยคาถาอาคม ถ้าไม่หายก็จะส่งคนไข้ไปโรงพยาบาลไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการหมิ่นคาถาอาคมของหมอมู ค่อยไปในอนาคตถ้าเกิดเหตุร้ายขึ้นอีกหมอมูก็จะไม่ทำการรักษา เรื่องราวที่พบเห็น ของ "ฉัน" จึงกลายเป็นการย้ำให้เห็นแง่มุมของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ฉันนึกถึงภาพของเจ๊ะที่นอนสงบอยู่บนเสื่อผืนกลางโหม่งกลางเก่าที่บ้านป๊ะวอคืนก่อน ห้อมล้อมด้วยเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง เสียงกรรไกร คีบหมากดังก๊ก ๆ ยังก้องอยู่ในหู กลิ่นกำยานเหมือนยังเกาะแน่นที่จมูก เสียงพิมพ์ ๆ ของหมอมูที่ยกมือทาบและลูบไล่ตั้งแต่ศีรษะของเจ๊ะจนถึงปลายเท้าข้างหนึ่ง กำลังไล่พิษงูให้ออกจากร่างของเจ๊ะ

(หรือจะเลือกวันวาน, หน้า 25)

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณเป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจนอกเหนือความเป็นจริงที่สั่งสมกันมานาน โดยเฉพาะความเจ็บไข้ได้ป่วยแทนที่จะนำคนไข้ไปรักษากับหมอที่โรงพยาบาลที่เรียกว่าหมอสมัยใหม่ ชาวบ้านมักจะนำคนไข้ไปหาหมอผีมากกว่า อย่างเช่น พ่อของ "ฉัน" ที่ถูกงูกัด เมื่อชาวบ้านคนหนึ่งคือแม่แมจะนำ "เจ๊ะ" ไปยังโรงพยาบาล ชาวบ้านได้รับคำสั่งทันที

"ไปโรงพยาบาลดีไหม" แม่แมผู้มีความคิดเหมือนฉันพูด "ไม่ได้ไม่ได้" หลายคนรีบค้าน พวกเขามั่นใจหมอคนนี้นัก เขาพูดกันว่าหมอกคนนี้เคยเจอคนที่อาการหนักมากกว่านี้มามากรายแล้ว ให้เขารักษาแล้ว ถ้าคนเจ็บส่งโรงพยาบาลโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเขาเสียก่อน วันหน้าวันหลัง เขาจะไม่รักษาให้อีกถ้อยกันว่าหมื่นคาถาวิชาของเขา

(หรือจะเลือกวันวาน, หน้า 25)

ปัญหาที่เกิดขึ้นสาเหตุมาจากคติความเชื่ออันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมมาแต่โบราณสภาพชนบทที่ห่างไกลความเจริญก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องตกอยู่ในฐานะจำยอมก็เพราะการเกิดเหตุร้ายในตอนกลางคืนอยู่ในถิ่นทุรกันดารและห่างไกล พวกเขาจึงจำเป็นต้องอาศัยหมอผีมาทำการรักษาโดยวิธีปัดเป่าด้วยคาถาอาคม จนในที่สุดต้องถึงแก่ความตาย

คนต่อเรือ ของ เบอร์นูลิส ยูวารา เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิมที่มีความสัมพันธ์อยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองอย่างเหนียวแน่น อย่างชื่อแม คนต่อเรือวัยกลางคน ชาวบ้านปะเสียวอซึ่งเป็นหมู่บ้านชายทะเลแห่งอำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี ชื่อแมฝึกการต่อเรือมาจากเปาะเยะซึ่งเป็นนายช่างต่อเรือที่มีความเชี่ยวชาญ เมื่อเปาะเยะถึงแก่กรรม ชื่อแมก็ยังประกอบอาชีพเป็นคนต่อเรืออยู่ตามเดิม เรือดังกล่าวเป็นเรือกอลและมีลักษณะแตกต่างไปจากเรือโดยทั่วไป เชื่อกันว่าเรือกอลและมีลักษณะแตกต่างไปจากเรือโดยทั่วไปและเชื่อว่าเป็นเรือที่ถูกสร้างขึ้นและออกแบบโดยไทยมุสลิมโดยตรง นักเขียนบรรยายให้เห็นลักษณะที่สวยงามและโดดเด่นเฉพาะตัวของเรือกอลและ ว่า

ชื่อแม่มองเรือที่เขาสร้างขึ้นมาด้วยความภาคภูมิใจ มันเป็นเรือ
กอลและที่สง่างาม ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงหรือสีสนั โดยเฉพาหัวเรือและ
ท้ายเรือเขิคผงาดอย่างท้าทาย

(คนต่อเรือ, หน้า 85)

ความเด่นเฉพาะตัวของเรือกอลและอยู่ที่รูปแบบซึ่งมีลักษณะที่บ่งบอกถึงความ
เป็นเอกลักษณ์ในด้านศิลปะของไทยมุสลิมโดยตรง ความสง่างามอยู่ที่การตกแต่งลวดลาย ตั้ง
แต่หัวเรือจนถึงท้ายเรือ ศิลปะลวดลายมีทั้งแบบไทยและมลายู ส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือของ
จิตรกรพื้นบ้านที่ไม่เคยเล่าเรียนจากสถาบันศิลปะแห่งใดมาก่อน อาศัยความรู้และความชำนาญ
จากประสบการณ์ของคนโดยตรง

เขาวาดได้ทั้งมือซ้ายและมือขวา และวาดได้พร้อม ๆ กันในเวลา
เดียวกันไม่ว่าจะเป็นลายไทย ลายมลายูโดยไม่จำเป็นต้องใช้ดินสอด
ล่างแบบให้เสียเวลาเพียงหยิบพู่กันจุ่มสีแล้วบรรเลงลงไปทั่วเรือจน
ถึงท้ายเรือสามารถเนรมิตภาพพญานกเขาเขาะชูรอ พญาครุฑ และ
พญาวายุบุตรให้เห็นทาวโลกเล่นไปกับเรือกอลและและอย่างมีชีวิตชีวา

(คนต่อเรือ, หน้า 85)

ในเรื่องของวัฒนธรรม นักเขียนไม่ได้นำเอาปัญหามาตีแผ่ให้เห็นความขัดแย้ง
ที่เกิดขึ้น แต่ได้นำเอาคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมมาสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความงามของ
ชีวิตที่ยึดมั่นอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งได้เน้นให้เห็นความโดดเด่นและ
ความสวยงามของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งได้สะท้อนให้เห็นสิ่งที่ตั้งงาม ความน่า-
ประทับใจตลอดทั้งลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคม

5. เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของไทยมุสลิมที่ปรากฏในเรื่องสั้นนั้น เป็นปัญหาจาก
การประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยและความยากจน รายละเอียดของปัญหาที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง

แม้จะไม่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาแต่นักเขียนได้แสดงแนวคิดชี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

5.1 การประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อย

เรื่องสั้นที่นักเขียนนำเอารายละเอียดมาสะท้อนให้เห็นแง่มุมของปัญหาทางด้านเศรษฐกิจนั้น ถึงไม่เป็นการแสดงแนวคิดชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา แต่นักเขียนก็ได้้นำเอารายละเอียดมาตีแผ่ให้เห็นสภาพที่แท้จริงโดยผ่านเนื้อเรื่องและตัวละครของเรื่อง การประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อย ได้แก่ การทำสวนยาง การทำประมง และการทำนา เพราะอาชีพเหล่านั้นเป็นการประกอบอาชีพที่พอเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่รอดไปวันต่อวันเท่านั้น เรื่องสั้นเหล่านั้นได้แก่

คนไกล ของ พนม นันทพฤกษ์ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนภาพชาวสวนยางพาราภาคใต้ โดยเฉพาะไทยมุสลิมที่ต้องยึดอาชีพการเป็นลูกจ้างกรีดยางพารา เขาต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวประสบกับความแร้นแค้น นักเขียนได้สร้างตัวละคร คือบาจึขึ้นมาแล้วแสดงแนวคิดผ่านบทบาทและชีวิตของบาจึหนุ่มไทยมุสลิมคนจรจัด เนื่องจากต้องอพยพไปรับจ้างกรีดยางหลายแห่งจนกลายเป็นคนเถื่อน มีภรรยาหลายคนก็เลิกร้างต่อกัน ลูกที่เกิดมาไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร นอกจากจะเป็นคนจรจัดแล้ว บาจึยังคิดเหล้า ชอบดื่มสุราจนเมามายเป็นประจำอีกด้วย เงินทองที่หามาได้จึงไม่เพียงพอใช้จ่ายในครอบครัว นักเขียนนอกจากจะแสดงแนวคิดโดยชี้ให้เห็นปัญหาผ่านตัวละคร ได้แก่ บาจึโดยตรงแล้วยังบรรยายเหตุการณ์ในเรื่องโดยกล่าวถึงเพื่อนบ้านของบาจึ ซึ่งมีสภาพไม่แตกต่างไปจากเขาเท่าไรนัก

ที่จริงพวกเพื่อนบ้านที่มีอาชีพกรีดยางเหล่านั้น ก็ไม่ได้ดีไปกว่าเขาสักเท่าไร ส่วนใหญ่ก็รับจ้างเขากรีดยางในสวนของเค้าแก่ในตลาดกันทั้งนั้น จะมีเกือบทั้งตำบลที่กลายเป็นสวนยางพันธุ์ใหม่ไปเกือบหมดแล้วนั้น กลายเป็นของพวกคนจีนและบรรดาคนมีเงินในตลาดไปตั้งแต่หกเจ็ดปีก่อนโน้นแล้ว

(คนไกล, หน้า 53)

รายได้จากการกรีดยางพาราเป็นรายได้ที่ต่ำกรรมกรรับจ้างอย่างบาจไม่มีทางจะยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น เนื่องจากสวนยางพันธุ์ใหม่ที่ เขาหวังเอาไว้ว่าจะเก็บออมนเงินเอาไว้ซื้อ ได้กลายเป็นของพวกคนจีนซึ่งเป็นนายทุนตลอดทั้งผู้มีเงินในตลาดไปเรียบร้อยแล้ว เขาจึงทำได้คิดที่สุดแต่เพียงรับจ้างกรีดยางโดยแบ่งรายได้จากการทำงานคนละครั้งกับเจ้าของสวนเท่านั้น นักเขียนแสดงแนวคิดที่ผ่านตัวละครด้วยการบรรยายว่า

จะให้เขาหวังอะไรอีกเล่า เมื่อสิ่งที่เคยหวังล้วนแต่มองไม่เห็นแวทที่จะได้มา เขาก็คิดอยู่เหมือนกันว่า หากมีเงินสักสี่ห้าหมื่นก็จะทำอะไรสักอย่างที่ดีกว่ารับจ้างกรีดยางในสวนเก่าซึ่งต้องตื่นแต่หัวสว่างแล้วยังต้องแบ่งครึ่งกับเจ้าของสวนที่นอนกอดเมียยามย่ำรุ่งอยู่บนเตียงที่บ้าน

(คนไกล, หน้า 54)

วัยวาระผ่านเลย ของ กูปีโยาะ ปูเต๊ะ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่นักเขียนนำเอาเนื้อเรื่องมาตีแผ่ให้เห็นความขยัน อุตहन แม้จะยากจนเป็นเพียงคนกรีดยางรับจ้าง ถ้ายึดมั่นในหลักศาสนา ไม่หลงไหลต่อสิ่งยั่วยวนก็สามารถหารายได้ยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น ตัวละครในเรื่องอย่างต้น เด็กชายไทยมุสลิมเติบโตขึ้นมาภายในกรอบของครอบครัวที่ทั้งพ่อและแม่เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด สภาพชีวิตความเป็นอยู่ก็จะดีขึ้นโดยมีหลักคำสั่งสอนของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นักเขียนชี้ให้เห็นแนวคิดด้วยการบรรยายผ่านตัวละครว่า

เขาทั้งสองเหมือนกับใครอื่นในหมู่บ้านนี้ต้องตื่นนอนตั้งแต่ตี 2 ลงมาจากบ้านไปกรีดยางจนถึงเวลาเศษะลาต นมาซครั้งแรกของวันซึ่งก็ในราวตี 5 กว่า ๆ พอกรีดยางเสร็จก็รีบกลับบ้านกินข้าวเสาะใส่ห้องที่ลูกชายคนเดียวหุงหาไว้ให้ พอเป็นกำลังไปเดินเก็บน้ำยางต่อ

(วัยวาระผ่านเลย, หน้า 23)

การทำงานกรีกยางรับจ้างแม้จะมีรายได้น้อย ถ้าทำด้วยความขยัน
อดทนและรู้จักการประหยัดและอดออมก็จะสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ป๊ะกับมีะ
ของคืนแม้จะยากจนแต่ก็ยังยึดมั่นในการประกอบอาชีพอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าครูใหญ่ของ
โรงเรียนในหมู่บ้านจะแนะนำให้ป๊ะส่งคืนสอบชิงทุนเรียนต่อในอำเภอ ด้วยเห็นว่าอาชีพการ
กรีกยางนั้นยากจนไม่สามารถส่งเสียให้ลูกเรียนในระดับสูงได้ แต่พ่อของคืนก็ยังคงยืนหยัดใน
ความเห็นของตนด้วยความเชื่อมั่นในหลักการของศาสนา คงจะเห็นได้จากความคิดของเขา

"คนรับจ้างตัดยางหว่าอย่างผมถึงยากจนก็ไม่ลั่นคิดกับเงินจาก
พวกกาฬีร์มาให้ลูกหรอก"

(วัยวารฤผ่านเลย, หน้า 23)

คำว่า "กาฬีร์" เป็นคำคำที่รุนแรง หมายถึง คนนอกศาสนา สอง
สามีภรรยาผู้อดทนประกอบอาชีพทำสวนยางจนส่งลูกชายคือคืนไปเรียนในปอเนาะจนจบ และ
กลับมา เป็นโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดในหมู่บ้าน คืนซึ่งกลายเป็นโต๊ะฮัจยีมีทรัพย์สินมากขึ้น
เพราะทำงานโดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต นักเขียน
ย้ำเน้นว่า

โต๊ะอิหม่ามปล่อยกระแสสำนึกย้อนทวนความหลังครั้งสองทศวรรษ
ก่อน มโนภาพต่าง ๆ ยืนยันเราอยู่ในสำนึกนั้น รอยยิ้มปรากฏน้อย ๆ
ที่มุมปากด้านซ้าย มองออกไปนอกหน้าต่างมัสยิด เห็นสีเขียวเป็นพืด
พาดทิวแถบไปไกลลิบล็วจรดคืนเขา นั่นเป็นส่วนยางพาราพันธุ์ดีแปลง
ใหญ่นับร้อยไร่ ซึ่งทางกฎหมายบ้านเมืองยอมรับว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของ
โต๊ะฮัจยี อันเป็นผลงานการทำงานอย่างจริงจัง ไม่ห้อยลอยเหมือนกับการ
ปฏิบัติศาสนกิจนั้นแหละ

(วัยวารฤผ่านเลย, หน้า 23)

ความสำเร็จในทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งมีผลมาจากอิทธิพลและบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านศาสนา นักเขียนเน้นให้เห็นความจริงด้วยการแสดงแนวคิดที่ว่า

เมื่อฐานะทางสังคมสูงเป็นที่ยอมรับทั่วไปด้วยตำแหน่งอิหม่าม นายหัวมัสยิด ฐานะทางเศรษฐกิจก็เป็นที่ยอมรับตามมา จนเวลาผ่านไป 10 ปี ท่านก็เดินทางไปแสวงบุญ ณ มหานครเมกกะฮ์ ประกอบพิธีฮัจญ์ กลับมาด้วยศักดิ์แห่งฮัจญ์ในปัจจุบัน

(วัยวารฤดูผ่านเลย, หน้า 23)

เจ๊ะอุเซ็ง ของ ประพนธ์ เรื่องณรงค์ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ชี้ให้เห็นปัญหาสวนยางพาราที่นอกจากจะยากจน มีรายได้น้อยแล้ว ยังโดนคุกคามด้วยภัยร้ายจากกลุ่มโจร เรียกค่าคุ้มครองด้วยการบรรยายว่า

เจ๊ะอุเซ็งเป็นชื่อที่พ่อตั้งให้ผมเมื่อยี่สิบปีมาแล้ว ยี่สิบปีที่ผมเต็มไปด้วยความขมขื่น พ่อตายเมื่อผมอายุได้ 5 ขวบ แม่ต้องเลี้ยงผมและน้องอีก 3 คน โดยการขายนมที่โรงเรียนใกล้บ้านเกิด ที่จะหวังพึ่งสวนยางเท่ากระพี้กลืน แผมยังต้องเรียกค่าคุ้มครองอีกด้วย

(เจ๊ะอุเซ็ง, หน้า 17)

ประพนธ์ เรื่องณรงค์ ไม่ได้ชี้ให้เห็นปัญหาโดยตรง แต่ใช้วิธีการบรรยายเหตุการณ์บอกให้ทราบถึงการดำรงชีวิตผู้คนอยู่ในพื้นที่ด้วยความยากจนที่ยังประสบการคุกคามจากกลุ่มโจร เรียกค่าคุ้มครองอีกด้วย การที่บุคคลส่วนหนึ่งประกอบอาชีพเป็นโจรสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนก็สืบเนื่องมาจากพวกเขาประสบปัญหาคือความยากจนไม่มีความรู้ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนและข้าราชการบางคน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของนักเขียนที่ผ่านความคิดความคำนึงของตัวละคร

ทำไมคนบนภูเขาที่แต่งกายอย่างทหารป่าจึงชื่นชมกับกลิ่นควาเลือดและ
 ควันปืน คำถามเหล่านี้ประดังสู่ห้วงความคิดของผมไม่ขาดสาย ผมนึก
 คำถามที่หลายคนเคยให้เหตุผลว่า เพราะเขาจน เขาไม่มีความรู้เขา
 ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนและข้าราชการบางคน

(เจ๊ะอุเซ็ง, หน้า 20)

แม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวกระทบต่อเศรษฐกิจโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้
 เพราะมีผู้ที่ทำสวนยางพาราถูกกลุ่มโจรเรียกค่าคุ้มครอง เหตุการณ์นี้จะมีผลสืบเนื่องติดต่อกัน
 ไปได้แก่ เจ้าของสวนยางไม่กล้าออกไปกรีดยาง หรือรายได้ที่ได้มาต้องแบ่งให้กลุ่มโจรตาม
 คำขู่ทำให้ขาดรายได้อีกส่วนหนึ่งโดยไม่มีทางชดเชย ผู้ที่ยากจนอยู่แล้วจึงยากจนยิ่งขึ้น ฐานะ
 ทางเศรษฐกิจจึงตกอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ตามเดิม

ไม่มีความยุติธรรมในความรัก เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่นั่น บางนรา
 ได้กล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนด้วยการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา กรีดยาง หา
 ของป่า นักเขียนไม่ได้ทำรายละเอียดมากไปกว่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการทำสวนยางพารา รับจ้าง
 กรีดยาง หรือหาของป่า ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจที่อยู่ในฐานะพอมือพอกินเพื่อ
 เลี้ยงครอบครัวให้อยู่รอดไปตามประสาชาวบ้านโดยทั่วไปเท่านั้น

5.2 ความยากจน

เรื่องสั้นที่นักเขียนได้นำเอาปัญหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาว
 ประมงที่ยากจนมาตีแผ่ให้เห็นรายละเอียดในเนื้อเรื่อง ปัญหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องอยู่กับการ
 ประมงรายย่อยซึ่งเป็นการประกอบอาชีพขนาดเล็ก ทำมาหากินกันตามชายฝั่งทะเล นักเขียน
 จะแสดงแนวคิดผ่านเนื้อเรื่องหรือตัวละครของเรื่องเพื่อชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วมีผล
 กระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจ แนวคิดของนักเขียนที่ปรากฏอยู่ในรายละเอียดของเนื้อเรื่อง
 อาจจะไม่เด่นชัด แต่ก็เป็นการแสดงแนวคิดต่อปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดน
 ภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

เรือปลาเที่ยวสุกท้าย เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ ไพฑูรย์ ธัญญา ชี้ให้เห็นถึงปัญหาไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพการประมงขนาดเล็กออกเรือหาปลาในทะเล เมื่อทะเลไม่มีปลาจึงประสบปัญหาทำให้ฐานะความเป็นอยู่ประสบกับความลำบาก ชาวประมงบางคนจึงต้องตัดสินใจออกไปหาปลาในทะเลที่ไกลจากเขตน่านน้ำของไทย เจ้าหมัดชาวประมงเก่ามีความเก่งในการจับปลาสมัยอดีตเป็นผู้มีความเห็นว่าคนรุ่นใหม่ไม่มีความสามารถ จึงนำเรือออกทะเลจับปลาด้วยตนเอง เจ้าหมัดได้ประจักษ์กับตนเองว่า ปัจจุบันนี้ทะเลเปลี่ยนแปลงไปไม่มีปลาให้จับอีกแล้ว นักเขียนบรรยายให้เห็นภาพโดยผ่านตัวละครว่า

เจ้าหมัดทั้งกายลงบนเรืออย่างทศท้อไม่มีเรี่ยวแรง แม้จะยกมือขึ้นตั้ง
บนบ่าแกมตามันเกินไบนัก ทะเลวันนี้ไม่มี ปลาเสียแล้วจริง ๆ

(เรือปลาเที่ยวสุกท้าย, หน้า 122)

การจากไปของนกนางนวล เป็นเรื่องสั้นที่ นั้น บางนรา นำเอาซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ของชาวประมงรายย่อยมาชี้ให้เห็นจุดอันเป็นปัญหา เจ้าย่าโก๊ะซึ่งมีอาชีพออกเรือจับปลาในทะเล ชีวิตที่ผ่านมาไม่เคยประสบความสำเร็จนอกจากความยากจน นั้น บางนรา บรรยายให้เห็นความยากจน อย่างตรงไปตรงมา

ก็เหมือนกับชาวประมงชรา ชากเก่า ๆ ที่ระดับชายทะเลทุกแห่งหน
เครื่องประดับคร่ำคร่าชราภาพ แต่ยังมีชีวิตเพราะยังมีลมหายใจเต็ม
ไปด้วยความหลังและความทรงจำ

(การจากไปของนกนางนวล, หน้า 118)

เรื่องสั้นที่นักเขียนแสดงแนวคิดชี้ให้เห็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความยากจนเสียส่วนใหญ่เนื่องจากไทยมุสลิมหาเลี้ยงชีพด้วยการใช้แรงงาน เช่น การรับจ้างกรีดยาง กรรมกรเหมืองแร่ แม้ว่าอาชีพหลักจะได้แก่ การทำสวนยางพารา การทำนา การทำสวนมะพร้าว การทำเหมืองแร่ และการทำการประมง อาชีพเหล่านั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะประกอบการ เพื่อการยังชีพเท่านั้น

เปาะจิ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ ณรงค์ฤทธิ์ ศักการณรงค์ สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่ซึ่งประสบกับการบีบรัดทางเศรษฐกิจ ฐานะรายได้จืดจกตกต่ำ อย่างเช่น เปาะจิคนขับสามล้อรับจ้างซึ่งเคยมีรายได้จากชาวตังเกี๊ยะเมมา นักเขียนได้แสดงแนวคิดเน้นให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่ยากจนโดยผ่านเหตุการณ์ของเรื่องตอนหนึ่งว่า

รายได้ของเปาะจิไม่เคยตกต่ำถึงเพียงนี้ เมื่อเรือหาปลาเข้าฝั่งแต่ละที่พวกตังเกเคยเหมารถตระเวนเป็นวัน ๆ แม้จะขี่เมมาเอาเงินเรียกราคาเบาะรถ แต่จ่ายค่าโดยสารที่ละมาก ๆ ตังเกแม้จะขี่เมมาชอบอาละวาดชกต่อยไปเลือกหน้าจนเป็นที่หัวขามและรังเกียจสำหรับทุกคนทั่วไป แต่เป็นขวัญใจของสามล้อโดยเฉพาะเปาะจิ

(เปาะจิ, หน้า 24)

นักเขียนใช้วิธีบรรยายถึงเหตุการณ์สะท้อนให้เห็นภาพความตกต่ำของรายได้ โดยยกเอาตังเกซึ่งเป็นกลุ่มที่ถือว่ามียาได้จากการจับปลาขาย บุคคลกลุ่มนี้จะใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการแสวงหาความสุข แต่การที่พวกเขาไม่ค่อยว่าจ้างรถสามล้อเหมือนแต่ก่อนเนื่องจากรายได้ของพวกเขาไม่ค้ำจึงเกิดความตกต่ำทางเศรษฐกิจ นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาผ่านคำพูดของเปาะจิขณะโต้ตอบกับอาชี

"พวกมันบอกเอง เห็นว่าปลาในทะเลก็หมด ออกทะเลกลับเข้าฝั่งแต่ละที่มันก็นั่งมั่งำขายปลาไม่พอทุน"

(เปาะจิ, หน้า 24)

เหตุเกิดวันตรุษ ของ บัณฑิต ศุภกิจบัญชา เป็นเรื่องสั้นที่นักเขียนได้แสดงทัศนะให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการทำนาที่ใช้ควายสำหรับไถนามาเป็นไถเหล็ก ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับหุ่นแรงงานสมัยใหม่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงความเห็นที่แตกต่างระหว่างคนในครอบครัวเท่านั้น ทั้งบังเฮมและคอเราะห์สองพ่อลูกที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

บังเฮมผู้พ่อเห็นว่าการใช้ไถเหล็กหรือควายเหล็กทันสมัยกว่าหน้าดี แต่คอเราะห์เห็นว่าเป็น การสิ้นเปลืองและถูกวัฒนธรรมฝรั่งครอบงำ ผู้ที่จะซื้อไถหรือควายเหล็กมาใช้งานได้จะต้องมี เงินเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายน้ำมันที่สิ้นเปลืองไปกับการทำงาน นักเขียนแสดงทัศนะผ่านคำพูด โต้ตอบของตัวละคร ได้แก่ บังเฮม และคอเราะห์

"ควายเหล็กเปลืองน้ำมันเปล่า ๆ" คอเราะห์หาเหตุผลค้าน

"ทันสมัย"

"ปะก็เหมือนคนอื่น" คอเราะห์พูดเสีร่า ๆ

"เงินเราพอมี" บังเฮมวาดแผนการ

"ผมไม่ชอบ" คอเราะห์ตอบ

"เอ็งรักควายมากไป" บังเฮมยื่นกราม

"ปะกำลังถูกวัฒนธรรมฝรั่งเข้าครอบงำ" คอเราะห์ค้านต่อ

"วิทยาศาสตร์เจริญแล้วนี่" บังเฮมตอบ

"ผมจะไม่ถูกต้องรถไถ ควายเหล็กที่ปะซื้อมา" คอเราะห์น้อยใจ

"ก็ตามใจ ปะซื้อแน่" บังเฮมไม่เชื่อลูก

(เหตุเกิดวันตรุษ, หน้า 23)

นักเขียนเพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า ในกลุ่มผู้มีอาชีพการทำนาในปัจจุบันนับวัน แต่จะนิยมใช้ไถเหล็กซึ่งเป็นเครื่องมือทันสมัยมากขึ้น การใช้ควายไถนาตามแบบอย่างโบราณ จะค่อย ๆ หดหายไป แม้ว่าจะมีผู้ไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่สามารถต้านทานกระแสแห่งยุคสมัยที่กำลัง พัฒนาขึ้นตามลำดับ

อาเนาะลีตาร์ ของ เบอ์นูริส ยูวารา เป็นเรื่องสั้นที่ผู้เขียนได้กล่าว ถึงอาชีพการเลี้ยงนกเขาเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นเพราะด้านกเขาชวา ให้นำไปแข่งขันชนะการประกวด ค่าตัวนกเขาก็จะสูงขึ้น นักเขียนบรรยายว่า

มะแอนำเงินมาสร้างบ้านใหม่เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้สองชั้น และมี
เครื่องอำนวยความสะดวกพร้อม ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ ที่วีซี และวีทีโอเทป..

(อาเนาะลีตาร์, หน้า 83)

คนต่อเรือ ของ เปอร์นุริส ยูวารา เป็นเรื่องสั้นที่ผู้เขียนสะท้อนให้เห็น
เห็นความตกต่ำของรายได้ของกลุ่มผู้มีอาชีพการต่อเรือกอลและ ซึ่งมีสาเหตุมาจากนายหน้าเป็น
ตัวการสำคัญที่ทำให้รายได้ของกลุ่มผู้ประกอบการต่อเรือกอลและ ต้องประสบกับปัญหา
นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาด้วยการบรรยายผ่านชื่อแม่ ตัวละครในเรื่อง

เรือกอลและลำที่ต่อเสร็จและตกแต่งลวดลายสีลันเรียบร้อยในวันนี้
เขารับจ้างมาจากบากานายหน้าซึ่งเดินทางมาตลาดปัตตานีเมื่อเดือน
ก่อน และยังจำคำพูดของบากาได้คือว่า

"ให้เสร็จตามสัญญาะชื่อแม่ เจ้านายจะนำไปแสดงเกี่ยวกับศิลปะ
พื้นบ้าน ราคาตั้งสองหมื่นเซียว ลคให้สักหมื่นแปดไม่ได้หรือ"

(คนต่อเรือ, หน้า 87)

ไม่เพียงแต่เท่านั้น นักเขียนยังได้ชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกด
ราคาเอารัดเอาเปรียบของนายหน้า หลังจากชื่อแม่รับเงินจำนวน 5,000 บาท จากนายหน้า
ไปใช้จ่ายในการต่อเรือจนเสร็จโดยส่วนที่เหลือจากนั้นตนเองเป็นฝ่ายรับผิดชอบด้วยการออก
เงินค่าใช้จ่ายไปก่อน เมื่อต่อเรือเสร็จตามสัญญาไปขอเงินค่าจ้าง ชื่อแม่ถึงกับอึ้งเพราะบากา
บอกปิดความรับผิดชอบด้วยข้ออ้างที่ว่าเจ้านายย้ายไปรับตำแหน่งสูงชันที่กรุงเทพฯ เขาจึงจำ
เป็นต้องรับภาระเสียเอง ส่วนนายหน้าที่พูดบ่ายเบี่ยงป้องกันตัวโดยอ้างเอาความผิดเคื่องทาง
การเงินมาเป็นเหตุผล

"ผมเองตอนนี้การเงินยอบแยบเหลือเกิน การค้ามีแต่ตรงกับทรุด
แต่เมื่อก่อนหน้านั้นผมจะชื่อเสียเอง ไม่ต้องให้ชื่อแม่ต้องลำบากลำบากน นี่
ถ้าฟ้องร้องกัน ผมจะเอาเงินที่โหนดมาเสียค่าปรับละครับ"

(คนต่อเรือ, หน้า 87)

คำพูดของบาทที่พูดกับชื่อแม นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นเล่ห์กล ซึ่งเป็นอุบายอันแยบยลของนายหน้าแล้ว ยังเป็นการชี้ให้เห็นความตกต่ำทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ทางเลือกของอาชีวะ เป็นเรื่องสั้นที่ ทักษิณ สลาตัน เขียนขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิมภาคใต้ โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทำงานหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวเพื่อความอยู่รอด อาชีพในหมู่บ้านจึงมีทั้งการเป็นพ่อค้ารับซื้อและขายของเก่า อาชีวะ แม้จะเป็นเด็กเรียนดีแต่ต้องไปทำงานปอกเปลือกกุ้งส่งห้องเย็น

แม้งานปอกเปลือกกุ้งส่งห้องเย็นของนายจ้างจะเป็นงานไร้เกียรติก็พอใจแล้วว่า ให้อาชีพและแม่มีความสุข...

(ทางเลือกของอาชีวะ, หน้า 88)

และมันคือคำตอบเก่า ๆ ของ มานพ แก้วสนิท เป็นเรื่องสั้นที่น่าเอาปัญหาความยากจนมาแยกยะให้เห็นรายละเอียด เด็กนักเรียนส่วนหนึ่งต้องออกจากโรงเรียน เพราะความยากจนอย่างเช่น เด็กยากจนในโรงเรียนประชาบาลเล็ก ๆ ในชนบท ดังจะเห็นได้จากการบรรยายเรื่องของนักเขียน ว่า

...ก็ไม่มีสาเหตุอะไรมากไปกว่าเรื่องความยากจน มีอยู่จำนวนน้อยที่ ต้องออกไปช่วยพ่อแม่ทำงาน เพราะขึ้นเรียนต่อไปก็ต้องอดตายกันทั้งบ้าน

(และมันคือคำตอบเก่า ๆ, หน้า 123)

การที่นักเรียนขาดเรียนไปช่วยพ่อแม่ทำงานเพื่อหาเงินรายได้ไปช่วยเหลือจนเจ้าให้ครอบครัว เป็นสภาพที่เกิดขึ้นและมีอยู่โดยทั่วไปในชนบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพด้วยการทำสวนยางพารา แต่ก็เป็นส่วนยางพาราพันธุ์เก่าให้น้ำยางไม่ทันนัก ตลอดทั้งราคาก็ไม่ดีอีกด้วย นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาผ่านคำพูดของตัวละคร

ผมมองสภาพสวนยางก็รู้สึกทันทืว่าเจ้าของสวนยางมีฐานะไม่คินัก เพราะมีฉะนั้นก็คงไม่ปล่อยให้ต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นปะปนอยู่ในสวนยางจนดูรกครึ้มอยู่อย่างนี้ อีกสภาพของต้นยางเล่ามันก็เป็นยางพันธุ์พื้นเมืองที่ไม่ได้น้ำย่างมากนัก

(และมันคือคำตอบเก่า ๆ, หน้า 129)

ไอ้โก๊ะ ของ นั้น บางนรา เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเอาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิมมาตีแผ่ให้เห็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการประกอบอาชีพด้วยการทำสวนมะพร้าวและการหาปลาด้วยการตกเบ็ด นักเขียนไม่ได้แสดงแนวคิดหรือชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน เพียงแต่บรรยายให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจนของผู้คนในพื้นที่ว่า

ฉันระเหเร่ร้อนไปถึงที่นั่น ความอดอยากและความโศกฉลักฉันให้ไปทำงานในโรงงานทำมะพร้าวแห่ง ซึ่งหมกตัวมันเองอยู่ในคองมะพร้าว บนคั้งที่สามของแม่น้ำ ห่างจากตัวเมืองประมาณสามกิโลเมตร

(ไอ้โก๊ะ, หน้า 50)

การทำงานในโรงงานทำมะพร้าวแห่ง เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ไทยมุสลิมยึดเป็นอาชีพในลักษณะสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษซึ่งสมัยก่อนอาจกระทำในลักษณะอุตสาหกรรมแบบครัวเรือน รายได้จึงไม่ค่อยคินัก ต่อมาพัฒนารูปแบบและวิธีการประกอบการขึ้นมาจากความร่วมมือแรงกันทำในครัวเรือนเป็นโรงงานขนาดย่อม รายได้ยังไม่คิน

นอกจากนี้นักเขียนยังได้สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่ไม่ม่หลักประกันอะไรเลย เป็นการใช้ชีวิตให้ผ่านไปเพียงวัน ๆ ด้วยการหากินตามแบบอย่างของชาวบ้านทั่วไป ไอ้โก๊ะตัวละครในเรื่องนี้จึงเป็นตัวแทนผู้คนในพื้นที่ได้อีกเป็นจำนวนมาก นั้น บางนรา ได้ชี้ให้เห็นสภาพการใช้ชีวิตตามประสาชาวบ้านที่ยากจน

หมมหากินของมันได้ โดยการตกปลาไปขาย ได้บ้างไม่ได้บ้าง บางวัน
นั่งแกรว่ทั้งวันแล้วไม่ได้เลย

(ไต้โก๊ยะ, หน้า 51)

ใครจะเปลืองบาปนี้ให้ฉัน ของ นั้น บางนรา ชี้ให้เห็นวงจรของ
ความยากจนที่เป็นผลพวงมาจากความเจ็บไข้ได้ป่วยและการขาดการศึกษา ประชาชนในถิ่น
ทุรกันดารของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ประจำสถานี
อนามัยนั่นเอง เป็นที่พึ่งของพวกเขา ขณะเดียวกันพนักงานหรือเจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็เกิดความ
รู้สึกว่าคุณชีวิตของคนเปล่าเปลี่ยวเหมือนถูกลงโทษ

การเป็นพนักงานประจำสถานีอนามัยนั้นนั่งสตาร์ เหมือนจะเป็นการลง
โทษอย่างหนึ่งของชีวิต ความเปล่าเปลี่ยวคือโทษ เสี่ยงกระจองอแง
ของเด็ก และเสี่ยงคร่ำครวญของคนซึ่งมารับการรักษา เล่าบอกถึง
ความเจ็บไข้ได้ป่วยพร้อมกับโศกครวญถึงความยากจน

(ใครจะเปลืองบาปนี้ให้ฉัน, หน้า 74)

กลับไปบ้าน ของ มกุฎ อรดี เป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นชีวิตความ
เป็นอยู่ของผู้คนในชนบทประสบกับความยากจนแร้นแค้นอย่างแสนสาหัส ความยากจนกลายเป็น
ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วซ้ำเติมให้พวกเขาตกอยู่ในภาวะจำยอมต้องรับสภาพ เพราะไม่มีหนทางอื่น
ใดที่จะหนีพ้นความยากจนไปได้ ความยากจนจึงกลายเป็นมรดกชีวิตที่พวกเขาต้องรับช่วงต่อไป
ไม่สิ้นสุด ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของนักเขียนที่บรรยายเรื่องราว

บางคนสวมเสื้อที่มีรอยขาด รอยปะด้วยมืออย่างประณีต แต่ก็ปรากฏรอย
ตะเข็บเส้นด้ายที่ไม่กลมกลืนกับเนื้อผ้าชัดเจน... เจ้าของเสื้อผ้าเหล่านั้นจะนึกคิดอย่างไรในความขัดสนของตน แน่นนอน สำหรับคนที่เข้ามา
ในเมืองด้วยลักษณะเช่นนี้ พวกเขาจะต้องมีความแร้นแค้นเป็นสมบัติ มัน

อาจจะ เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษและลูกหลานของ
พวกเขา ก็จำต้องสืบทอดกันอีกต่อไป โดยไม่อาจรู้ได้ว่า วันคืนแห่งความ
ทุกข์ยากแร้นแค้นนั้นจะผ่านพ้นชีวิตไปเมื่อใด

(กลับไปบ้าน, หน้า 41)

ความยากจนเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี กิน
ข้าวบนพื้นโดยมิได้หวาดหวั่นต่อสายตาของผู้คนที่กำลังจ้องมอง การที่ชาวบ้านเหล่านั้นไม่แหวะ
เข้าไปในเมืองเพื่อรับประทานอาหารเป็นเรื่องสุขวิสัย เนื่องมาจากความยากจน นักเขียนชี้
ให้เห็นปัญหาอย่างตรงไปตรงมา

การที่จะแหวะเข้าไปในร้านอาหารในตัวเมืองก็เป็นเรื่องสุขวิสัยจะทำให้
มีความแตกต่างอยู่มากในชีวิตของพวกเขา กับการดำเนินชีวิตของคนใน
เมืองและคนเหล่านั้นรู้ดี

(กลับไปบ้าน, หน้า 42)

ชาวบ้านเมื่อมีฐานะยากจน สิ่งที่จะกระทำเป็นการพิเศษคือความอดทน
การมาหาหมอที่โรงพยาบาลแล้วรอคอยด้วยความอดทนเป็นเหตุการณ์ที่บ่งบอกให้รู้ถึงสภาพที่
ต้องจำยอม ความยากจนเป็นตัวกำหนดให้พวกเขาตกอยู่ในฐานะที่ช่วยตัวเองไม่ได้ การช่วย
ตัวเองที่ดีที่สุดคือการใช้ความอดทนในการรอคอย นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาผ่านคำพูดของพวกเขา
ชาวบ้านซึ่งเป็นตัวละครว่า

"กลับไปบ้าน...เราก็จะไม่ได้อีก พ่อแม่กำลังเจ็บรอพบ
หมอ...ถ้าเรากลับไปก็คงไม่ได้กลับมา หนทางไกลเหลือเกิน ไม่มีค่า
รถมากพอที่จะกลับไปกลับมาหลายหนหรอก..."

(กลับไปบ้าน, หน้า 49)

สักวันหนึ่ง เป็นเรื่องสั้นของ มกุฎ อรดี ที่นำเอารายละเอียดของผู้ประกอบอาชีพหาหอยเสียบมาขาย ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ ทำให้แต่เพียงยังชีพเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่รอดไปวันต่อวันเท่านั้น อับดุล ลา ประสบกับปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นขณะที่ภรรยาของเขาคลอดลูก เพิ่มจำนวนสมาชิกภายในครอบครัวขึ้นเรื่อย ๆ อับดุล ลา จึงต้องทำงานหนักโดยงมหอยเสียบด้วยการลงไปแช่ตัวอยู่ในน้ำทะเลตอนกลางคืนเป็นเวลานาน แต่เมื่อนำหอยเสียบมาขายรายได้ของเขากลับแตกต่างไปจากพวกออกเรือหาปลา นักเขียนแสดงแนวคิดชี้ให้เห็นปัญหาผ่านตัวละครว่า

เขาจะหาหอยสองกระสอบนี้ก็แต่ในตอนเช้าที่ผู้คนไปจับจ่ายซื้อขายของกันในตลาดนี้ก็มีเวลาเพียงไม่กี่โมงเท่านั้น และคนอื่น ๆ ที่นำหอย ปลา ปู สารพัดที่หาได้จากทะเลไปขายก็มีอยู่มาก แม้จะมีใช้การแข่งขันด้วยชั้นเชิงการค้าแต่ก็คล้ายกัน คนเหล่านั้นมีโอกาสดีกว่าอับดุล ลา มากตรงที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องออกไปจับปลากลางทะเลลึก และที่คิดวนกลับมาก็ไม่ใช้ปลาเพียงอย่างเดียว เหล่านี้ก็มีราคาดีกว่าหอยเสียบตัวเล็กที่เขาหาได้ตรงชายฝั่ง...

(สักวันหนึ่ง, หน้า 110-111)

ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่อับดุล ลา แม้จะมีใช้ชั้นเชิงทางการค้าแต่ก็คล้ายคลึงกัน ผู้ที่มีโอกาสดีกว่าจึงถูกเอารัดเอาเปรียบไม่แตกต่างอะไรกับมือใครยาวสาวได้สาวเอา หอย ปลา ปู ซึ่งมีราคาดีกว่า นายทุนใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพจับได้ดีกว่า ประชาชนผู้บริโภควางเลือกซื้อและได้รับความนิยมนมากกว่าหอยเสียบที่หาได้ยากตามชายฝั่ง แต่เป็นสินค้าประเภทอาหารที่ด้อยกว่าหอย ปลา ปู ที่จับมาจากกลางทะเล ขณะที่ฐานะทางเศรษฐกิจของอับดุล ลา ตกต่ำลง แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของเรืออวนกลับดีขึ้น นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นว่า

มีความแตกต่างกันอยู่มากระหว่างคนหาปลาเหล่านั้นกับตัวเขา อับดุลลา
รู้ดี เขาสังเกตเห็นบ่อย ๆ ทุกครั้งที่นำหอยเข้าไปขายในตลาดพร้อมกับ
คนเหล่านั้น พวกเขาจะรับเงินมาอย่างดีใส่กระเป๋าคือเป็นจำนวนมาก ๆ และ
จับจ่ายซื้อของกลับไปครั้งละมาก ๆ ด้วย โดยไม่รู้ลึกเกรงกลัวว่าเงิน
ที่ได้มาจะหมดเปลืองไป บางทีครั้งหนึ่งที่พวกเขาขายปลาได้เงินมาก
กว่าที่อับดุลลาหาหอยไปขายในตลาดเป็นเวลานานนับปี...

(สักวันหนึ่ง, หน้า 116-117)

มกุฏ อรดี ชี้ให้เห็นว่าอาชีพประมงนั้น ถ้าเป็นการประกอบอาชีพ
ขนาดใหญ่ มีเรืออวนออกจับปลากลางทะเลลึก รายได้ก็ว่าการประมงขนาดเล็กที่ออกจับ
ปลาตามชายฝั่ง แต่ถ้าเปรียบเทียบกับการหาหอยเลียนตามชายฝั่งด้วยแล้ว รายได้ก็แตกต่างกัน
กันมาก ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบอาชีพหาหอยเลียนขายตามตลาดนั้นจะมีรายได้พอ
เลี้ยงดูครอบครัวให้รอดไปวัน ๆ ด้วยความยากลำบาก

สะพานขาด เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ มกุฏ อรดี นำเอาปัญหาที่
เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าก่อให้เกิดอุทกภัย มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจมาตีแผ่ให้เห็นแง่มุม
ต่าง ๆ นักเขียนชี้ให้เห็นว่าปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าเกิดจากความยากจน ประกอบกับความ
รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้าน เงินเป็นสิ่งสำคัญและเป็นปัจจัยในการยังชีพที่มีความจำเป็นต่อ
ชีวิตความเป็นอยู่ การรับจ้างนายทุนตัดไม้ทำลายป่าจึงกลายเป็นภาวะจำยอมที่พวกเขาบ้าน
ต้องกระทำ นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาว่า

มันเป็นเรื่องยากที่จะบอกว่า เพราะคนในหมู่บ้านของเขาเห็นแก่เงิน
มากกว่ามีน้ำใจ หรือด้วยความยากจนจนค้นค้น

(สะพานขาด, หน้า 126)

การตัดไม้ทำลายป่าเกิดจากการกระทำของชาวบ้าน การกระทำดัง
กล่าวเกิดขึ้นเพราะเห็นแก่เงิน หรือด้วยความยากจน เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่นาย
ทุนกอบโกยไปด้วยเล่ห์กลและจำนวนเงินที่ชาวบ้านได้รับเพียงไม่กี่บาท นับว่าเป็นความสูญเสีย

มากกว่า การกระทำดังกล่าวจึงมีชาวบ้านบางคนไม่เห็นด้วย แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้เพราะเป็น เรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน อาซาจึงเป็นอีกผู้หนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำ ซึ่งนักเขียนบรรยายผ่านตัวละครว่า

แต่เขาก็รู้สึกอึดใจ ทุกครั้งที่เพื่อนร่วมหมู่บ้านพูดถึง แต่เรื่องเงินที่จะได้มาในปีถัดไป มันไม่ใช่จำนวนมากมายอะไรเลย เท่าที่เขารู้เป็นแค่เศษเล็กเศษน้อย เมื่อเทียบกับที่บางคนได้กอบโกยไปด้วยเล่ห์กล เรื่องแบบนี้มันเกินกว่าที่ชาวบ้านจะเข้าใจ

(สะพานขาด, หน้า 126)

การตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง ปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยตรง เป็นผลกระทบต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในภาวะที่ต้องประสบกับปัญหาอุทกภัย การที่ชาวบ้านรับจ้างนายทุนตัดไม้ทำลายป่าจนทำให้เกิดน้ำท่วมสร้างความสูญเสียให้แก่ตนเอง สิ่งสำคัญที่มีอำนาจและมีแรงจูงใจในการกระทำของชาวบ้าน ได้แก่ เงินตราที่เงินมีความจำเป็นและมีอำนาจอย่างนั้นเป็นเรื่องยากที่จะทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ปัจจัยอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองที่ก้าวหน้าไม่หยุดยั้ง ความแตกต่างระหว่างเมืองกับหมู่บ้านจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ การทำความเข้าใจกับชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา นักเขียนชี้ให้เห็นปัญหาว่า

มีความแตกต่างกันมากระหว่างในเมืองกับหมู่บ้าน และจะต้องใช้เวลานานในการทำให้ชาวบ้านที่ได้พบเห็นความแตกต่างเหล่านั้นมาให้เข้าใจ

(สะพานขาด, หน้า 129)

ส่วนวางกัศ ก็เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ มกุฎ อรดี นำภาพชีวิตของผู้คนในชนบทมาหาทบทวนตามประสา ท่ามกลางภัยธรรมชาติมาให้เห็นปัญหา พวกเขาอาจงนไม่มีอาชีพอ่างอื่นนอกจากที่ทำนาก็ไม่มี ถ้าปีไหนฝนตกหนักน้ำท่วมปีนั้นจะประสบปัญหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่อย่างรุนแรง การกู้ยืมเงินและการเสียดอกเบี้ยจึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยง

เลี้ยงได้ น้ำท่วมจึงเป็นภัยที่โหดร้ายสำหรับพวกเขา อาโลร์จึงเป็นผู้หนึ่งที่ประสบปัญหานี้ นักเขียนสะท้อนปัญหาผ่านความทรงจำของอาโลร์ ตอนหนึ่งว่า

แม้ในตอนแรกจะรู้สึกสนุกสนานกับการวิ่งเล่นลุยน้ำ ตามผู้ใหญ่บางคน ออกไปวางกักจับปลา บักเบ็ด แต่ในเวลาต่อมาก็ได้รับรู้ความโหดร้ายของการเกิดน้ำท่วม มันไม่ใช่ของสนุกอย่างที่คิด นาล่มเป็นคำที่ให้ความหมายหดหู่อย่างยิ่ง ยิ่งเสียดว่าได้รู้ว่าเงินจำนวนหนึ่งที่ได้เก็บไว้สูญหายไป เพราะนั่นเป็นเพียงจำนวนหนึ่ง แต่สำหรับนาข้าว มันหมายถึงทั้งหมดในชีวิตรอบปีของพวกเขา

(วางกัก, หน้า 153)

วางกักเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นภาพของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วกลายเป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อฐานะ เศรษฐกิจ การกักเงินโดยเสียดอกเบี้ย ซึ่งเป็นปัญหาหนักสำหรับพวกเขา ดังจะเห็นได้จากคำหุ้มนรยายของอาโลร์

"แปลกนะ ดอกเบี้ยมันไม่เหมือนกับดอกเบี้ยอย่างอื่น ยิ่งนานเท่าไร ดอกของมันจะร่วงลงจากต้น แต่ดอกเบี้ยยิ่งอยู่นานก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น

(วางกัก, หน้า 154)

คนต่อนก ของ ไพฑูรย์ ัญญา เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิมที่ล้าหลังและลำบากยากจน ญามินห์ แม่และภรรยาของเขานำผู้อ่านไปรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะไม่วิพากษ์วิจารณ์ชี้ให้เห็นปัญหาและผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยตรง ญามินห์ไม่มีอาชีพอื่นใดเป็นหลักประกันชีวิตและครอบครัว เขาอาศัยการต่อนกขายเพื่อเป็นการยังชีพขณะที่แม่ของเขานับวันแต่จะชราภาพมากขึ้น ภรรยาก็ป่วยหนัก ญามินห์ได้พยายามหาเงินมารักษาภรรยาด้วยการต่อนกจนใครต่อใครเรียกเขาว่า "แขกต่อนก" เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงขายนกให้เจ้าแก่जूในตลาดด้วยราคาเพียงห้าร้อยบาท ทั้งที่มันน่าจะได้ราคามากถึงสองพัน ความยากจนและความจำเป็นบีบบังคับที่เขาต้องตัดสินใจขายนกต่อซึ่งเป็นนกที่ดีและหายากด้วยเงินจำนวนน้อยเพราะต้องการเงินมาเป็นค่ารักษาอาการป่วยที่กำลัง